

**Миллий сиёсат ва дин ишлари вазирлиги буйруғи билан
тайёрланган Доғистон Республикаси**

**Чет эл учун тавсиялар фуқаролар
қолаётган Доғистон Республикаси
худуди олдини олиш соҳасида
Экстремизм**

2021

**Миллий сиёсат ва дин ишлари вазирлиги буйруғи билан
тайёрланган Доғистон Республикаси**

**Чет эл учун тавсиялар фуқаролар
қолаётган Доғистон Республикаси
худуди олдини олиш соҳасида
Экстремизм**

2021

Россия Федерациясининг меъёрий-ҳуқуқий базаси ва Доғистон Республикасининг экстремизмга қарши кураш соҳасидаги

Миллий тизимнинг ҳуқуқий асослари экстремизмга қарши курашиш Конституция билан белгиланади Россия Федерациясининг умумий тан олинган принциплари ва халқаро ҳуқуқ нормалари, халқаро шартномалар Россия Федерациясининг федерал конституциявий қонунлари, федерал қонунлар, Президентнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари Россия Федерацияси ва Россия Федерацияси ҳукумати, Россия Федерациясининг миллий хавфсизлик стратегияси, Россия Федерациясининг ташқи сиёсий концепцияси ва Россия Федерациясининг бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, бу борадаги фаолиятни такомиллаштиришга қаратилган майдон. «Экстремистга қарши курашиш тўғрисида».

Федерал қонун Фаолият биринчи марта 2002 йилда қабул қилинган. Федерал қонун ҳуқуқий ва ташкилий жиҳатдан белгилайди экстремистик фаолиятга қарши курашиш асослари, уни амалга ошириш учун жавобгарлик белгиланади. ИН қонунда асосий принциплар ва йўналишлар санаб ўтилган экстремистик фаолиятга қарши туриш, таъкидлайди профилактика чораларининг аҳамияти. Прокуратурага огоҳлантириш бериш мажбурияти ва жамоат, диний ва бошқа нарсаларга огоҳлантириш бериш ташкилотлар экстремистикнинг йўл қўйилмаслиги тўғрисида тадбирлар. Профилактика чоралари ин оммавий ахборот воситаларининг муносабати.

Белгиланган қонун учун оммавий алоқа тармоқларидан фойдаланишни тақиқлаш экстремистик ҳаракатларни амалга ошириш. Жамоатчилик томонидан экстремистик ҳаракатлар содир етилган тақдирда ёки диний бирлашма, уларнинг фаолияти уюшмалар суд қарори билан тўхтатилиши мумкин тақиқланди ва уюшманинг ўзи тугатилди.

Россия Федерацияси фуқаролари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар экстремистик фаолиятни амалга оши-

риш жиноий, маъмурий ва фуқаролик жавобгарлиги. Экстремизмга қарши курашни тартибга солувчи яна бир асосий ҳужжат Терроризмга қарши кураш аспекти - стратегия 2025 йилгача Россия Федерациясида экстремизмга қарши курашиш Россия Федерацияси Президенти томонидан 2014 йил охирида тасдиқланган йил. Стратегия давлатнинг қуйидаги вазифаларини белгилайди экстремизмга қарши сиёсат:

а) ягона давлат мониторинг тизимини яратиш экстремизмга қарши курашиш соҳаси;

б) Россия Федерацияси қонунчилигини такомиллаштириш ва қарши курашиш соҳасидаги ҳуқуқни қўллаш амалиёти экстремизм;

с) қарши таъсир субъектларининг саъй-ҳаракатларини бирлаштириш экстремизм, фуқаролик жамияти институтлари ва бошқалар манфаатдор ташкилотлар;

д) оммавий ахборот воситаларида ташкилот, ахборот ва телекоммуникация тармоқлари, шу жумладан тармоқ Интернет, фаолиятни ахборот билан таъминлаш экстремизмга қарши курашиш субъектлари, шунингдек амалга ошириш ахборотга йўналтирилган самарали чоралар экстремистик мафқуранинг тарқалишига қарши туриш; такомиллаштириш бўйича чора-тадбирлар мажмуини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш олдини олиш, аниқлаш ва бостириш самарадорлиги жиноятлар ва маъмурий ҳуқуқбузарликлар экстремистик йўналиш.

2020 йил 29 майда Россия Президенти тасдиқлаш тўғрисида фармон имзолади Экстремизмга қарши кураш стратегиясининг янги таҳрири 2025 йилгача. Бундай тушунчалар янги ҳужжатда, зўравонлик мафқураси сифатида (қарашлар ва ғоялар тўплами, эришиш учун зўравонликдан фойдаланишни оқлаш сиёсий, мафқуравий, диний ва бошқа мақсадлар) ва радикализм (қатъийлик истаги билан тавсифланган зўравонлик мафқурасига муросасиз рия қилиш ва конституциявий тузум асосларини тубдан ўзгартириш Россия, бирлик ва худудий яхлитликни бузиш РФ). Стратегияда таъкидланишича, Россия учун ҳақиқий хавф мавжуд та-

рихни бузиш ҳолатларининг кўпайиб бораётганлигини англатади ва хорижий давлатларда фашизм ва нацизмнинг тикланиши. Шунингдек, частотанинг кўпайиши билан ҳақиқий хавф туғдиради чет давлатлар қасддан нотўғри маълумот бериш ҳолатлари тарих, фашизм ва нацизм ғояларининг тикланиши. Бундан ташқари, Стратегия энг хавфли эканлигини таъкидлайди экстремизмнинг намоён бўлиши нафратни кўзгатишдир ё душманлик, шахс ёки бир гуруҳ одамлар кадр-қимматини камситиш жинси, ирқи, миллати, тили, келиб чиқиши, динга муносабат, шунингдек ҳар қандай нарсага тегишли бўлиш гуруҳ. Хужжатда, шунингдек, асосий восита айтилган жалб қилиш учун экстремистик ташкилотлар билан алоқалар янги аъзолар сафи ахборот-коммуникация бўлди тармоқлар, шу жумладан Интернет. Шу билан бирга, хужжатда алоҳида хавф туғдириши таъкидланган исломнинг радикал оқимлари тарафдорлари. Шунингдек, «мамлакатдаги вазиятга жиддий салбий таъсир кўрсатди баъзи бир чет элликларнинг ҳалокатли фаолиятига эга улар томонидан бошқариладиган ташкилотлар ва рус уюшмалари, гуманитар ниқоб остида амалга оширилган, таълим, маданий, миллий ва диний лойиҳалар «.

Ташкил этувчи бошқа қонун хужжатлари қаторида терроризмга қарши курашнинг қонунчилик базасига қуйидагилар киради.

- 28.12.2010 йилдаги 390-ФЗ-сонли «Хавфсизлик тўғрисида» Федерал қонун (06.02.2020 йилда таҳрир қилинган)

- Россия Федерациясининг миллий хавфсизлик стратегияси (Россия Федерацияси Президентининг 2015 йил 31 декабрдаги 683-сонли Фармони билан тасдиқланган)

- Россия Федерацияси Жиноят кодекси 13.05.1996 й. 63-ФЗ-сон.

- Россия Федерациясининг 18.12.2001 йилдаги Жиноят-процессуал кодекси. 174-ФЗ-сон

- Россия Федерациясининг Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги кодекси 30.12.2001 йил 21-ФЗ-сон

- Россия Федерацияси давлат сиёсатининг асослари халқаро

ахборот хавфсизлиги соҳаси (Тасдиқланган. Россия Федерацияси Президентининг 2021 йил 12 апрелдаги фармони билан шаҳар № 213)

Охирги ҳужжат, хусусан, асосий нарсани белгилайди да давлат сиёсатини амалга ошириш йўналишлари халқаро ахборот хавфсизлиги соҳаси халқаро ҳамкорлик механизмларини шакллантириш ахборотдан фойдаланиш таҳдидига қарши курашиш соҳаси террористик мақсадлар учун алоқа технологиялари, шунингдек, давлатни амалга оширишнинг асосий йўналишлари халқаро ахборот сиёсати таҳдидга қарши курашиш учун шароит яратиш учун хавфсизлик ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш экстремистик мақсадлар учун.

Қарама-қарши чоралар соҳасида қонунчилик базаси учун асос Догистондаги экстремизм Догистон Республикасининг «Профилактика тўғрисида» ги қонуни билан тузилган Догистон Республикасида экстремистик фаолият «04.04.2016 й № 20. Ушбу қонунни тартибга солиш предмети экстремистик ҳаракатларнинг олдини олишнинг асосий вазифалари, унинг йўналишлари ва шакллари, давлат органларининг ваколатлари ҳокимият РД. Ушбу вазифаларга, хусусан:

- амалга оширишга йўл қўйилмаслигини таъминлаш Догистон Республикасида экстремистик фаолият, унинг шаклидан қатъи назар иборалар;

- шароит ва имкониятларнинг олдини олиш, экстремистик фаолиятни амалга оширишга ҳисса қўшиш;

- сиёсий ва ҳуқуқий шаклланиш ва такомиллаштириш фуқароларнинг ўз конституциясини ҳурмат қилишга асосланган маданияти ҳуқуқлар, эркинликлар ва манфаатлар;

- миллатлараро ва конфессиялараро тинчлик ва тотувликни мустаҳкамлаш, миллатлараро ва динлараро алоқалар. Ушбу қонуннинг 5-моддасида профилактика йўналишлари очиб берилган Догистон Республикасида экстремистик ҳаракатлар:

- йўналтирилган профилактика чораларини кўриш ҳисса қўшадиган сабаблар ва шароитларни аниқлаш ва йўқ қилиш экстре-

мистик фаолиятни амалга ошириш;

- жамоат бирлашмалари билан ўзаро ҳамкорлик ва диний ташкилотлар, оммавий ахборот воситалари ва фуқаролар миллатлараро ва конфессиялараро уйғунлик Доғистон Республикасидаги муносабатлар;

- миллатлараро ва динлараро муносабатларни мустаҳкамлаш келишув, низоларнинг олдини олиш ва олдини олиш ижтимоий, этник ва конфессионал асослар. Экстремистик фаолиятни назорат қилиш ва тартибга солиш такси йўлининг ҳудуди давлат орқали амалга оширилади дастури «жамоат тартибини таъминлаш ва Доғистон Республикасида жиноятчиликка қарши курашиш «дан 2014 йил 22 декабрдаги Н 659, мақсадларидан бири динга қарши курашиш самарадорлигини ошириш экстремизм ва тэрроризм, шунингдек давлатни амалга ошириш олдини олиш ва жавоб бериш сиёсати Доғистон Республикаси ҳудудида экстремизмнинг намоён бўлишипрофилактика тизимини такомиллаштириш орқали экстремизмга қарши чоралар. Кўра ушбу дастур билан мувофиқлаштириш давлат ҳокимияти органлари, маҳаллий ҳокимият органлари фаолияти республика мунитсипалитетларининг ўзини ўзи бошқариш Доғистон, соҳадаги жамоат ва диний бирлашмалар экстремизм мафкурасининг олдини олиш ва унга қарши курашиш. Ушбу тадбирларнинг барчаси Субпрограмма доирасида амалга оширилади «Экстремизмнинг олдини олиш ва унга қарши курашиш РД», бир босқичда амалга оширилади ва 2020-2022 йилларга мўлжалланган.

Замонавий экстремизмнинг сабаблари ва омиллари

1990-йилларнинг бошидан бери. Экстремизм доимий таҳдиддир Россия Федерациясининг хавфсизлиги, ҳаётий таъсирга таъсир қилади шахс, жамият ва давлатнинг муҳим манфаатлари. Бу таҳдид кўп қиррали хусусиятга эга ва ҳар хил билан бирга келади намоёншлар.

Ҳозирда жуда кенг доиралар мавжуд экстремизм турлари: сиёсий, этник-миллий, диний, ёшлар орасида ва бошқалар.

Экстремизмнинг пайдо бўлиши ва тарқалишининг сабаблари спектри Россияда жуда кенг. Унда муҳим рол ташқи омиллар ички ўйнайди, лекин биринчисининг таъсири, шубҳасиз белгилайдиган. Ички омилларга кўп сонлар киради шаклланган ижтимоий зиддиятлар ва зиддиятлар Россия Федерацияси шаклланишининг ўтиш даврида, объектив ва субъектив характерга эга ва юқори уларнинг узоқ муддатли мавжудлиги эҳтимоли. Лекин экстремизмнинг асосини мураккаб, биринчидан, ижтимоий ташкил этади иқтисодий ва иккинчидан, ижтимоий-сиёсий омиллар. Оммавий ижтимоий-маданий ва ижтимоий шароитда йўналтирилган жамиятдаги психологик ўзгаришлар ҳаддан ташқари индивидуализм, жоизлик, рад этиш жамиятдаги ҳуқуқий нормалар ва ахлоқий асослар, кенг рус тилини жинийлаштириш жараёни жамият. Ушбу жараён кўп қиррали таъсирга эга экстремизмнинг пайдо бўлиши ва тарқалиши: шакллари қонунга, қонун устуворлигига, инсон ҳуқуқларига скептик муносабат; жиноят содир этганлик учун жазосиз қолиш ҳиссини тарбиялайди ҳаракатлар; зўравонлик култини тарғиб қилади; билан бирга учун қулай моддий шароитларни яратиш зўравонлик билан экстремистик жиноятлар сонининг янада ўсиши. Асосий энг муҳим омиллар бир қатор аниқлаш мумкин, Россияда экстремизмнинг шаклланишига таъсир кўрсатиш, уч гуруҳга ажратиш мумкин бўлган:

1. **Ижтимоий-иқтисодий:**- жамиятнинг моддий даражаси бўйича сезиларли даражада табақаланиши фаровонлик, ўз

навбатида, бир шаклланишини ҳосил аҳолининг салмоқли қисми, айниқса, ёшлар ўртасида ҳис ижтимоий адолатсизлик; - ишсизлик даражасининг юқорилиги, айниқса, ёшлар орасида, Уларнинг вакиллари жуда осон таъсир қилади радикал сиёсий ҳаракатлар.

2. Мафқуравий: - мафқуравий вакуум ҳолати ва натижада мафқуравий маконни радикал билан тўлдириш уюшмалар; - деярли назоратсиз фойдаланиш имконияти тарғиб қилиш учун янги ахборот тизимлари (Интернет) турли ғоялар, шу жумладан экстремистик; - ноқонуний фойдаланишдан назоратсиз фойдаланиш имконияти инсон хатти-ҳаракатларини бошқариш ва бошқариш технологиялари ва ижтимоий жамоалар; - мафқуравий ишнинг эски шакллари нусхалашга уринишлар, ёшларга самарали таъсир кўрсатмаслик, бу ёшларнинг кенг доирасини шакллантиришга олиб келади субмултуралар, шу жумладан ҳалокатли.

3. Миграция: - кейинги миграция оқимларининг кўпайиши янги келган муҳожирларни ихчам жойлаштириш ва уларни янги муҳитга мослашиш муаммоларининг пайдо бўлиши; - аҳолининг этник таркибидаги ўзгаришлар, айниқса катта шаҳарлар ва натижада кескинликнинг ошиши миллатлараро муносабатлар.

Демографик ҳолат ва соғлиқни сақлаш ҳолати. Қилиши шарт Россияда уларнинг сони ёш авлод. Шу билан бирга, кўрсаткичлар нафақат ёмонлашади ёшларнинг жисмоний, аммо руҳий саломатлиги. Таъсир салбий ижтимоий-иқтисодий омиллар, кескин яшаш шароитларининг ёмонлашиши, шунингдек тиббий хизматнинг сифатсизлиги минтақалардаги хизматлар салбий таъсир кўрсатмоқда туғилиш, умр кўриш давомийлиги. Одатда ҳозирги авлод катта бўлган шаҳар ёшлари кекса авлоднинг старлича еътиборисиз «кичик» тўлиқ бўлмаган оилада.

Таълимватарбия. Материални ҳисобга олган ҳолда соҳадаги бозор муносабатларини фарқлаш ва амалга ошириш аҳолининг муҳим қисми учун таълим бюджет асосида сифатли таълимга айланди кириш мумкин эмас. Таълим тизимидаги муваффақиятсизлик туфайли мутахассисларни тайёрлаш сифати шубҳа остига

олинади турли даражалар, меҳнат параметрлари жиддий равишда ёмонлашмоқда талабалар ва талабаларнинг дам олишлари, илмий асослари олий ўқув юртларида изланишлар, кадрларнинг чиқиб кетиши таълим ва фан. Натижада, ушбу соҳаларда ёшлар нисбати. Фарб стандартлари ва схемаларини тизимга татбиқ этиш кўп ҳолларда таълим ҳалокатга олиб келади мавжуд миллий таълим тизими, қайси тайёрлашда самарадорлигини исботлади турли соҳаларда юқори малакали мутахассислар. Бунга ҳисса қўшадиган омилларни ўрганиш жараёнида экстремизмнинг шаклланиши ва тарқалиши, бу зарур аниқлайдиган муаммолар комплексини алоҳида кўриб чиқинг Россия мусулмонлари орасида экстремизм. Мусулмон умматининг бўлиниши ва радикалнинг тарқалиши Ислом шакллари кучли таъсирга эга, шу жумладан, энг муҳим қисми бўлган ёшларга Россия мусулмонлар жамоатининг. Ёшлар билан ишлаш муаммолари энди айланиб бормоқда вакили бўлган мусулмонлар жамоаси учун калит нодавлат ташкилотларнинг жуда кенг доираси - мустақил черковлардан (махалла) ва ҳудудий маънавий мусулмонлар идоралари - бутун Россия мусулмонларига ташкилотлар. Мусулмон тилида ёшлар масалаларининг долзарблиги атроф - муҳит бир-бирига боғлиқ бўлган бир қатор омиллар билан изоҳланади.

Биринчи омил исломий жараён билан боғлиқ Россияда диний уйғониш мусулмон диний ташкилотларини фаол ривожлантириш, таълим муассасалари, тегишли адабиётларни напср этишда ва диний ўзига хосликни мустаҳкамлашда Исломнинг тарафдорлари. Ушбу ҳолатлар фаоллашишга ёрдам беради русларнинг мусулмон муҳитидаги ёшлар ва хорижий ислом ташкилотлари, муҳолифат расмий ислом руҳонийлари ва ғояларни қўллаб -қувватловчи радикал, экстремистик характерга эга.

Иккинчи омил мусулмоннинг қариши билан боғлиқ руҳонийлар, шунингдек, амалиётни бошлаган имомлар Совет даврида улар ҳар доим ҳам эҳтиёжларни қондира олмайдилар вакиллари аниқламоқчи бўлган замонавий уммат унинг диний тикланиш шароитидаги ўрни.

Биринчи иккитадан келиб чиқадиган учинчи омил ўсиш билан боғлиқ хорижлик мусулмон ёшлар орасида маъмурлик диний таълим. Бир қатор вакиллари сифатида излаётган мусулмонларнинг маънавий идоралари, ёшлар Саудия диний таълим муассасаларининг талабалари бўлиш Арабистон, Туркия, Миср ва бошқа мусулмон давлатлари, янги шаклланиш авлодини англатади: улар эмас қувғин қилишдан онг ости кўрқуви бор ўз ватанига бўлган эътиқоди учун, яширинишни зарур деб ҳисобламанг уларнинг кимдир олдида мафкуравий қарашлари ва афзалликлари эмас эди.

Тўртинчи омил - қатор минтақавий амбитсиялар Ўз мақомларини яхшилашни истаган мусулмон раҳбарлари, каби ҳокимият институтларига таъсир ўтказиш тизимини яратиш индивидуал субъектлар даражаси ва федерал даражада. Бунда динамизм туфайли мусулмон ёшларнинг ҳолатлари ушбу мақсадга эришиш учун асосий манба бўлиб хизмат қилади. Ёш мусулмонлар учун рағбат ушбу турдаги раҳбарларни қўллаб-қувватлаш, иккинчисининг ваъдалари, кафолатланган ўсиш истиқболлари билан боғлиқ турмуш даражаси, обрўли таълим олиш, ижтимоий мақомни ошириш ва кейинги интеграция минтақавий элитага ёш мусулмонлар.

Бешинчи омил, унинг таъсирини аллақачон кузатиб бориш мумкин жуда аниқ, босқичма-босқич ўсиши билан боғлиқ муҳожирлар нисбати бўйича минтақавий мусулмон жамоалари постсовет ҳудудининг мусулмон минтақаларидан, биринчи навбатда иқтисодий фаол ёшлар Шундай қилиб, вужудга келиш омилларини ўрганиш экстремизмнинг замонавий Россияда тарқалиши унинг яратилишига ишонишимизга имкон беради, аввало, ижтимоий-иқтисодий зиддиятлар ва ижтимоий ички билан боғлиқ сиёсий можаролар мамлакатимиз ҳаёти. Шунга асосланиб, уни аниқлаш керак ва тегишли асосий воситаларни танлаш ва унинг йўналишлари миллий даражадаги чекловлар ва зарарсизлантириш.

Жавобгарлик ва бузилиш оқибатлари экстремизмга қарши қонунчилик

Экстремизмга қарши асосий мақола Арт. 280 Жиноят кодексининг - “Экстремистик чақириқлар тадбирлар «. Бу нима эканлигини аниқлашга асосланади экстремистик фаолият.

Сепаратизм - экстремизмнинг бир шакли, уни чақиради шунингдек, 280-моддада назарда тутилган. 280-бўлим. Амалга оширишга оммавий чақириқлар экстремистик ҳаракатлар.

1. Экстремистик ҳаракатларни амалга оширишга қаратилган оммавий чақириқлар фаолияти - юз минггача жарима билан жазоланади уч юз минг рубл ёки бир муддат мажбурий меҳнат уч йилгача ёки тўрт ойдан олти ойгача қамоқ билан, ёки озодликдан маҳрум қилиш билан тўрт йилгача озодликдан маҳрум қилиш муайян лавозимларни эгаллаш ёки шуғулланиш ҳуқуқи ўша давр учун маълум фаолият

2. Худди шу ҳаракатлар ёрдамида содир этилган оммавий ахборот воситалари ёки маълумотлар телекоммуникация тармоқлари, шу жумладан Интернет, - бешга қадар мажбурий меҳнат билан жазоланади йиллар маълум лавозимлардан дисквалификация билан ёки учтагача маълум фаолият билан шуғулланиш йил ёки унсиз ёки беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш муайян лавозимларни эгаллаш ҳуқуқидан маҳрум қилинган ёки уч йилгача муайян фаолият билан шуғулланиш. 282-модда. Нафрат ёки адоватни кўзғатиш, шунингдек инсон қадр-қимматини камситиш

1. Нафратни кўзғатишга қаратилган ҳаракатлар ёки адоват, шунингдек инсон қадр-қимматини камситиш ёки жинси, ирқи, миллати, тили, келиб чиқиши, динга муносабати, шунингдек мансублиги жамоат олдида содир этилган ҳар қандай ижтимоий гуруҳга, шу жумладан оммавий ахборот воситаларидан ёки ахборотдан фойдаланиш телекоммуникация тармоқлари, шу жумладан Интернет, шахс томонидан у маъмурий жавобгарликка тортилгандан кейин бир йил ичида шу каби ҳаракат учун содир этилган бўлса, - жазоланади уч юз мингдан беш юз минггача миқдорда

жарима рубл, ёки бир муддат мажбурий меҳнат тўрт йилгача бўлган муддат, бирон бир нарсага эгалик ҳуқуқидан маҳрум қилиш билан мавқэга эга бўлиш ёки бир муддат муайян фаолият билан шуғулланиш уч йилгача ёки икки йилдан беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш. 282.1-модда. Экстремистик ҳамжамиятни ташкил этиш

1.1. Экстремистик ҳамжамиятни яратиш, яъни тайёрлаш ёки ижро этиш учун уюшган гуруҳ экстремистик жиноятлар, шунингдек бундай экстремистик ҳамжамият раҳбарлиги ва ташкилотчилар, раҳбарлар ёки бошқаларнинг бирлашмасини яратиш бундай қисмларнинг қисмлари ёки таркибий бўлинмалари режалари ва (ёки) шартларини ишлаб чиқиш мақсадида жамоатчилик экстремистик жиноятларни содир этиш - тўрт юз минггача жарима билан жазоланади саккиз юз минг рубл ёки муддатга озодликдан маҳрум қилиш олти йилдан ўн йилгача маълум нарсаларни эгаллаш ҳуқуқидан маҳрум қилиш билан позитсиялар ёки беш йилгача муайян фаолият билан шуғулланиш ёки у ҳолда ва эркинликни чеклаш билан бир муддатга йилдан икки йилгача ёки тўрт йилгача озодликдан маҳрум қилиш саккиз йилгача озодликни чеклаш билан бир йилдан икки йилгача

2. Экстремистик ҳамжамиятда иштирок этиш - жазоланади уч юз мингдан олти юз минггача жарима рубл ёки иш ҳақи ёки мажбурий миқдорида бир йилдан тўрт йилгача маҳрум қилиш билан ишлайди муайян лавозимларни эгаллаш ёки шуғулланиш ҳуқуқи уч йилгача ёки бўлмасдан маълум бир фаолият шундай ва бир йилгача озодликни чеклаш билан ёки озодликдан маҳрум қилиш билан икки йилдан олти йилгача озодликдан маҳрум қилиш муайян лавозимларни эгаллаш ёки шуғулланиш ҳуқуқи беш йилгача ёки бўлмасдан маълум бир фаолият шундай ва бир йилгача озодликни чеклаш билан.282.2-модда. Экстремистик ҳаракатларни ташкил этиш ташкилот

1. Жамоат ёки диний фаолиятни ташкил этиш бирлашма ёки унга тегишли бошқа ташкилот суд якуний қарорни қабул қилди амалга ошириш билан боғлиқ фаолиятни тугатиш ёки тақиқлаш

ташкilotлар бундан мустасно, экстремистик фаолият Россия қонунчилигига мувофиқ Террористик деб топилган федерациялар - жазоланади тўрт юз мингдан саккиз юз минггача жарима рубл ёки олти йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум қилиш муайян лавозимларни эгаллаш ҳуқуқидан маҳрум қилинган ёки қадар маълум бир фаолият билан шуғулланиш ўн йил озодликни чеклаш билан бир йилдан икки йилгача.

1.1. Инсонни жалб қилиш, ёллаш ёки бошқа йўл билан жалб қилиш экстремистик ташкilot фаолияти - жазоланади уч юз мингдан етти юз минг рублгача жарима ёки икки йилдан беш йилгача мажбурий меҳнат муайян лавозимларни эгаллаш ҳуқуқидан маҳрум қилинган ёки беш йилгача муайян фаолият билан шуғулланиш ёки у ҳолда ва эркинликни чеклаш билан бир муддат йилдан икки йилгача ёки тўрт йилгача озодликдан маҳрум қилиш саккиз йилгача озодликни чеклаш билан бир йилдан икки йилгача

2. Жамоат ёки диний тadbирларда қатнашиш судга тегишли бўлган бирлашма ёки бошқа ташкilot тугатиш тўғрисида яқиний қарор қабул қилинган ёки экстремистик ҳаракатларни амалга ошириш билан боғлиқ фаолиятни тақиқлаш фаолият кўрсатадиган ташкilotлар бундан мустасно Россия Федерацияси қонунчилигига мувофиқ террористик деб топилган бўлса - миқдорида жарима билан жазоланади уч юз мингдан олти юз минг рублгача ёки миқдорида маҳкумнинг икки йиллик муддатга иш ҳақи ёки бошқа даромадлари уч йилгача ёки бир муддат мажбурий меҳнатга жалб қилиш тўрт йилгача бўлган муддат, бирон бир нарсага эгалик ҳуқуқидан маҳрум қилиш билан мавқега эга бўлиш ёки бир муддат муайян фаолият билан шуғулланиш уч йилгача ёки унсиз ва бир муддат озодликни чеклаш билан бир йилгача ёки икки йилдан олти йилгача озодликдан маҳрум қилиш муайян лавозимларни эгаллаш ҳуқуқидан маҳрум қилинган ёки беш йилгача муайян фаолият билан шуғулланиш ёки у ҳолда ва бир йилгача озодликни чеклаш билан. 3. 1, 1.1 қисмларида назарда тутилган ҳаракатлар. ёки 2 ҳақиқий шахс ўз мансабдор шахсидан фойдаланган ҳолда содир этган моддалари қоидалари, етти йилга озодликдан маҳрум

қилиш билан жазоланади уч юз минггача жарима билан ўн икки йилгача қарз олиш ҳуқуқидан маҳрум этиш билан етти юз минг рубл мавқэга эга бўлиш ёки бир муддат муайян фаолият билан шуғулланиш ўн йилгача ёки у ҳолда ва эркинлиги чекланган ҳолда бир йилдан икки йилгача бўлган муддат.282.3-модда.

Экстремистик ҳаракатларни молиялаштириш

1. Маблағлар бериш ёки жалб қилиш ёки молиявий таъминлаш молиялаштиришга мўлжалланган хизматлар камида биттасини ташкил этиш, тайёрлаш ва бажариш экстремистик жиноятлар ёки учун экстремистик ҳамжамият фаолиятини таъминлаш ёки экстремистик ташкилот - жарима билан жазоланади уч юз мингдан етти юз минг рублгача,ёки бир йилдан тўрт йилгача мажбурий меҳнат муайян лавозимларни эгаллаш ҳуқуқидан маҳрум қилинган ёки уч йилгача муайян фаолият билан шуғулланиш ёки у ҳолда ва озодликни чеклаш билан биттагача йил ёки уч йилдан саккиз йилгача озодликдан маҳрум қилиш.

2. Худди шу хатти-ҳаракатлар, ундан фойдаланган ҳолда шахс томонидан содир этилган расмий лавозими - миқдорида жарима билан жазоланади уч юз мингдан етти юз минг рублгача ёки иш ҳақи миқдорида маҳкумнинг икки йилдан тўртгача бўлган муддатга тўлови ёки бошқа даромадлари йиллар ёки у ҳолда, ёки бир муддат мажбурий меҳнат икки йилдан беш йилгача муайян нарсаларни эгаллаш ҳуқуқидан маҳрум қилиш билан мавқэга эга бўлиш ёки бир муддат муайян фаолият билан шуғулланиш беш йилгача ёки унсиз ва бир муддат озодликни чеклаш билан бир йилдан икки йилгача ёки муддатга озодликдан маҳрум қилиш беш ёшдан ўн ёшгача. Эслатма. Биринчи жиноятчи ушбу мақолада назарда тутилганидан озод қилинади жинойий жавобгарлик, агар у ўз вақтида бўлса расмийларга хабар бериш ёки бошқа йўл билан осонлаштириш жиноятнинг олдини олиш ёки уни тўхтатиш молиялаштирилди, шунингдек фаолиятни бостиришга ҳисса қўшди экстремистик ҳамжамият ёки экстремистик ташкилот, у тақдим етган фаолиятни таъминлаш ёки маблағ тўйиғди ёки молиявий хизматларни кўрсатди, агар унда бўлса ҳаракатлар бошқа

жиноят таркибини ўз ичига олмайди. Мақола - Арт. 354.1 «На-
цизмни реабилитатсия қилиш» Икки хилма-хил композитсияни
ўз ичига олади. Биринчиси: «Хукмда аниқланган фактларни рад
этиш Суд ва жазо бўйича халқаро ҳарбий трибунал Европа екса
мамлакатларининг йирик ҳарбий жиноятчилари, тасдиқлаш бел-
гиланган ҳукм билан белгиланган жиноятлар, шунингдек фаолият
тўғрисида била туриб ёлгон маълумот тарқатиш Иккиичи жаҳон
уруши даврида СССР, жамоат олдида содир этилган «. Ушбу ҳа-
ракат жаримадан тортиб 3 йилгача озодликдан маҳрум қилишгача
бўлган жазони назарда тутати (оммавий ахборот воситаларидан
фойдаланганда, аммо ундай эмас) Интернет - 5 йилгача).

Иккинчи композитсия: «Аниқ ифодаланган тарқатиш жамият-
га ҳурматсизлик, ҳарбий шон-шухрат кунлари ҳақида маълумот
ва Россиянинг Ватани ҳимоя қилиш билан боғлиқ унутилмас
саналари, шунингдек Россиянинг ҳарбий шон-шарафининг рамз-
ларини камситиш жамоат олдида «жаримадан ахлоқ тузатишгача
бўлган жазога сабаб бўлади бир йилгача ишлайди. Экстремистик
материалларни тақиқлаш Экстремистик ҳуқуқни муҳофаза қи-
лишда муҳим рол турли хилларни тақиқловчи фуқаролик-ҳуқуқий
механизмини ўйнайди материаллар (китоблар, видеолар, Интер-
нетдаги саҳифалар, алоҳида файллар ва ҳоказо.). Прокурорнинг
илтимосига биноан тақиқ суд томонидан белгиланади. Маҳаллий
прокурорнинг илтимосига биноан қарор қабул қилинади тегишли
жойнинг маҳаллий суди, аммо бу суд қарори бутун мамлакат бўй-
лаб амал қилади. Бутун мамлакатни хабардор қилиш учун суд-
лар Адлия вазирлигига юборилади Муайян материални тақиқлаш
бўйича Россия қарорлари.

Қабул қилдим суддан олинган маълумотлар, Адлия вазирлиги
тақиқланган маълумотларни ўз ичига олади материаллар экстре-
мистик материалларнинг Федерал рўйхатиغا. Интернетни блоки-
ровка қилиш Блоклаш - бу ўз-ўзидан оралик ўлчовдир фуқаролар
учун қўшимча чекловлар яратмайди. Агар фуқаро блокировка
қилинган муаллиф ёки эгаси матн (сайт, сервер), унинг таркиби-
ни унга ўтказиши мумкин бошқа жой, ва бу қонунни бузмайди.

Изоҳлар, лайклар, репостлар учун жиноий жавобгарлик ва бошқа ижтимоий медиа фаолияти «Репост» сўзи инглизчадан келади, бу сўзма-сўз маънода такрорланган хабар сифатида таржима қилинган. Қўшимча бир хил ҳодисани билдирувчи атамалар - «репост» ёки «перепост». Аслини олганда, бу асл манбани кўрсатадиган зикр таркибни юбориш орқали.

Лице - бу Интернетдаги матн ёки мултимедиа таркибига ёқишни билдирадиган ҳаракат. Инглиз тилида тилда бу сўз «ёқади» деган маънони англатади.

«Ёқтиришлар ва репостлар учун» жиноий ишлар кўпинча кўзгатилади Россия Федерацияси Жиноят кодексининг 148, 280, 282, 205.2-моддалари бўйича. Тарқатиш учун жиноий жавобгарлик кўзда тутилган шаъни ва қадр-қимматини камсатадиган била туриб ёлғон маълумотлар бошқа шахс ёки унинг обрўсига путур етказиш (Россия Федерацияси Жиноят кодексининг 128.1-моддаси). Икки юз минг рублгача жарима ёки муддатга озодликдан маҳрум қилиш шахсий ёки тарқатиш учун икки йилгача олиними мумкин оилавий сирлар (Россия Федерацияси Жиноят кодексининг 137-моддаси). Қонун тарқатишни тақиқлайди ёки шахсий ҳаёт ҳақида маълумот тўплаш, шахсийни ташкил қилади ёки унинг оилавий сирлари, унинг розилигисиз ёки тарқатилмасдан ушбу маълумотларнинг оммавий равишда намойиш этилган аса-рида. Ҳацкинг ҳам жиноий жавобгарликка тортилади ҳисоб қайд-номалари, ижтимоий тармоқлар ёки электрон почта қутилари. Ижтимоий тармоқлар билан боғлиқ жиноят ишларини тергов қилиш, ҳисобда ёлғон маълумотлар ишлатилган бўлса ҳам мумкин исм фамилия ҳақида. Ҳисоб эгасини аниқланг одатда ижтимоий тармоқ маъмуриятига ёрдам беради, бу сақловчи маълумотлар. Жавобгарликни талаб қилинг нашрларнинг мазмуни бўлса, ма-софавий ҳисоб билан мумкин илгари ҳуқуқни муҳофаза қилиш органи ходими томонидан қайд этилган.

Халқаро терроризмнинг бузғунчи фаолияти тўғрисида кимёвий ташкилотлар ва диний экстремистик бирлашмаларни, улардаги иштироки учун жиноий жавобгарлик

Жиноятчиликни трансмиллийлаштириш бир қатор омилларга боғлиқ тори, улар орасида сўнгги йилларда энг катта кескинлик ла халқаро терроризм фаолиятини қўлга киритиш ўзларининг ижтимоий соҳаларини қамраб олишга ҳаракат қиладиган ташкилотлар шунча штатларнинг ва ирқий ҳаракатлари мафқурангизни дунёга ёйинг.

Ҳозирги вақтда терроризмни трансмиллийлаштириш ва ўсиш туфайли унга алоқадор жиноятлар содир бўлади таня «Исломий давлат», бу энг кўп янада хавфли халқаро террористик ташкилот, Россияда ва бошқа кўплаб мамлакатларда тақиқланган.

«Исломий давлат» нинг бузғунчи фаолияти деярли бутун дунё ўлмоқда, чунки терроризм тарғиботи ва ушбу ташкилот сафларига қўшилиш аъзолари томонидан амалга оширилади аксарият штатларда ушбу ташкилот ва бу ҳаракатлар ҳаракатлар тўғридан-тўғри мавжуд бўлганидек амалга оширилади тегишли мамлакатларда ва узоқдан жиноятчилар ахборот ва телекоммуникация воситаларидан фойдаланиш орқали тармоқлар.

Россия мисолида шуни таъкидлаш мумкинки, Ислом аъзолари давлатлар «тарғибот ва ушбу минтақаларни жалб қилишни танлайди қаерда уларнинг саъй-ҳаракатлари энг самарали бўлиши мумкин, бу биринчи навбатда аҳолиси бўлган ҳудудларни назарда тутуди бўлгинчи ёки бўлгинчи бўлган Исломни олиб бориш ҳаракат.

Россияда бундай минтақа Шимолий Кавказдир. Ушбу минтақадаги операцион вазиятнинг кескинлиги давом этаётган ноқонуний фаолият билан келишилган Догистон, Чеченистон ҳудудидаги куролли тузилмалар Ингушетия, бошқа Кавказ республикалари ва уларнинг кенгайиш истаги Россия Федерациясининг қўшни субъектларига қарши диверсия ва террористик фаолиятнинг олд қисмини кенгайтириш.

Умуман олганда, террористик ташкилотлар уларнинг кенгайиши учун рений ва трансмиллий даражага эришиш ва ҳар қандай усулда бўлгинчилар, кўзголончилар ва бошқаларни рағбатлантириш турли мамлакатлар ичидаги тўқнашувлар ва ҳаракатлар, диққат марказида биринчи навбатда, ҳудудлари чегарадош давлатларга бизни уларнинг жиноий фаолияти ва (ёки) аҳолиси ёки бошқа бир қисми диний ва геосиёсийни қабул қилиши мумкин бундай ташкилотлар мафкурасининг техник таркибий қисмлари.

Албатта, фаолларнинг янги аъзоларини жалб қилиш учун аммо моддий омил ҳам ишлатилади, бошқача қилиб айтганда, потенциал террористик ташкилотларнинг ижтимоий иштирокчиларига ваъда берилмоқда «иш ҳақи» ни тўлаш.

Буни «Исломиий давлат» мисолида кўриш мумкин замонавий террористик ташкилотлар самолётга чиқиш, имкон қадар кўпроқ ҳудудни қамраб олиш. Хавф террористик ташкилотларнинг фаолияти, айниқса халқаро даража, улар узоқ вақт давомида яратилганлиги билан боглиқ мустаҳкам мавжудот, улар давомида улар тайёрлайдилар кўплаб янги террорчилар тарқалмоқда бутун дунёда, уларни ўқитиш, таъминлаш ва жиноят содир этиш учун маълум ҳудудларга юборилган ний террористик йўналиш.

Россия Федерацияси Жиноят кодекси жавобгарликни назарда тутади экстремистик ҳаракатларни амалга оширишга оммавий чақириқлар ности. Шундай қилиб, бундай ҳаракатлар учун жазима миқдорида таъминланади уч юз минг рублгача ёки иш ҳақи миқдорида ёки маҳкумнинг икки йилгача бўлган муддатга ёки қамоққа олиш йўли билан бошқа даромадлари тўрт ойдан олти ойгача бўлган муддатга ёки озодликдан маҳрум қилиш уч йилгача. Бирор кишини ишдан бўшатиш, ёллаш ёки бошқа йўл билан жалб қилиш экстремистик ташкилотнинг жаримаси билан жазоланади уч юз мингдан етти юз минг рублгача.

Шу билан бирга, шуни таъкидлаш керакки, террористик ҳам-жамиятдаги иштирокини ихтиёрий равишда тўхтатган ва бу ҳақда хабар берган шахс мавжудлик, жиноий жавобгарликдан озод қилиш, агар унинг ҳаракатларида бошқа жиноят таркиби мав-

жуд бўлмаса. Иштирок этишни тугатиш ўша пайтда ёки ҳибсга олинганидан кейин террористик жамият шахсларга нисбатан иш қўзгатилган пайтда ёки бошланганидан кейин унга ва била туриб унинг учун тергов ёки бошқа процессуал ҳаракат. Интерфакс томонидан содир этилган жиноятлар профилактикаси доирасида халқаро террористик ташкилотлар, шу жумладан уларнинг фаолиятини тарғиб қилиш, амалга ошириш мақсадга мувофиқдир аниқлаш учун минологик башорат қилиш террористик фаолиятни тарқалиш йўналишлари ва уларга фаол таъсир қилиш. Алоҳида долзарблик мини-профилактик тадбирларга эга халқаро томонидан мафкуравий таъсирни камайтириш террористик ташкилотлар ва жиноятларнинг олдини олиш, иккинчисини молиялаштириш оқимларини шакллантириш.

Замонавий ташқи ва ички технологик намоёндаларига қарши қаратилган аргументатсия динда экстремизм

Ислом номи-ва жиҳод шиорлари ортига яшириниб, улар Исломни ичидан йўқ қилиб, долларга сотади. «Исломда одамни ўлдириш иккинчи энг жиддий Қодирийга шерик бергандан кейин гуноҳ. Шариат бермайди шахсни ўлдиришга ҳақли эмас, алоҳида ҳоллардан ташқари, одамларни ва умуман жамиятни ҳимоя қилишнинг бошқа иложи бўлмаганда уларнинг ҳаётига хавф ва диннинг ахлоқий бузуқлигидан ундан чиқадиган. Аллоҳ таоло Қуръонда (маъноси) шундай дейди:

«шу сабабли, Биз Исроил болаларига буюрдик: ким бировни ўлдиргани учун эмас ер юзида содир этилган ёвузлик учун жазо (жазо) ёки йўқ, у барча одамларни ўлдиргандек бўлади» (5-Сура, 2-оят).

Ушбу юксак муҳтарам оятга тафсир бериб, Усмон ибн Аффон, Ибн Аббос, Саид ибн Жубайр, Мужоҳид (улардан рози бўлсин Аллоҳ) айтди: Агар Аллоҳ ҳаром қилган кишини ўлдирсалар ўлдирмоқ, ёки унинг қонини жоиз қилмоқ, бир ким ўлдирган ёки қонини жоиз қилган бўлса шунга ўхшатилади бутун инсониятни ким ўлдирди. Ва бирининг ҳаётини сақлаб қолган киши инсон (Аллоҳ ўлдиришни ҳаром қилган)кимсага ўхшайди у бутун инсоният ҳаётини сақлаб қолди. Бир кишининг ўлдирилиши шунга тенг Сайёрадаги барча одамларнинг ўлдирилиши қуйидагилардан далолат беради Имом Насоий ва Тирмизий келтирган ишончли ҳадис. Амр нинг ўғли Абдуллоҳнинг хабар беришича, Расулulloҳ соллаллоху алайҳи ва саллам дедилар:

«Ўлдиришдан кўра, бутун дунёни йўқ қилиш Аллоҳ учун осондир(бир)мўмин.»

Тирмизийнинг ишончли иснод билан келтирган ҳадиси ҳам дейди: «Агар осмонлар ва ернинг барча аҳолиси бир жойга тўпланиб, ҳалок бўлган бўлса бир мўмин (муъмин), Аллоҳ ҳаммасини ичига ташлаган бўларди дўзах олови. «Аллоҳ мусулмонларни кўрқитишни ҳаром қилган, ҳатто бирор иш

қилишни ҳам жест уларни кўрқитиш мумкин. Муслим келтирган ҳадисда шундай дейилган.

«Ким нуқтаи кўрсатса (пичок, ханжар, найза ва ҳоказо иймонли бир акада, у биродар бўлса ҳам, фаришталар уни кетказгунча лаънатлайдилар (Дозах).» (сура 13 аят 25).

Бухорий ва Муслим келтирган ҳадисда ҳам айтилган: «Ҳеч бирингиз акангизга қурол кўрсатмасин, чунки Шайтон зарар кўриши ва рағбатлантириши мумкин, чунки шундан (қуролни бошқарган) киши дўзахнинг тагида бўлади». Геҳенна. Эътибор беринг: агар шундай даҳшатли бўлмаса мусулмонлар орасида аларга сабаб бўладиган амаллар бир катта гуноҳ, кўп миқдорда сақлайдиганлар учун нима бўлади шафқатсиз террор ҳужумлари, портлашлар содир томонидан доимий кўрқув одамлар, қотиллик ва бошқалар.? Бунга қотиллик гуноҳини кўшинг. Бу нима булар Исломий риторика ортида яширинган бандитлар қилмоқда Ислом масалаларида саводсиз бўлганлар учун мўлжалланган. Қандай қилиб Аллоҳдан кўркмаслик, таҳдидларини кўз-кўз қилиш учун қудратли бўлишига қарамай, бундай жиноятларни содир Куръон(маънолари):

«Ким бир мусулмонни қасдан ўлдирса, жазоси унинг учундир «Жаҳаннам, ва у абадий у ерда қолади. «Аллоҳ ундан ғазабланади, уни лаънатлайди ва унга даҳшатли жазо тайёрлайди» (Сура 4,) 93 Аят.

Қотиллик турли муаммолар олиб қандай эслатма. Аллоҳ ширкдан бошқа гуноҳ учун бу қадар кўп жазоламайди. Шунинг учун, қотил бу ғам ва ташвиш билан тузма этилади дунё, у куфрда ўлиши мумкин, ва даҳшатли жазо кейинги дунёда уни кутмоқда. Шунингдек, шариатга кўра, номаҳрамларни ўлдириш ҳаром мусулмонлар билан тинч-тотув яшаш. Шариатга кўра одамни кофир деб бўлмайди, бу қандай зўравонлик қилган бўлса ҳам катта гуноҳлар бўларди шариат кофир (кофир) деб ҳисоблаган нарсани қасд қилмаслик. Имом молик, Бухорий ва Муслим берган ҳадисда, айтилади:

«Ким укасини кофир деса, улардан бири кофир бўлади.»

Яъни кофир деган киши ҳақиқатан бўлмаса бундай, кейин уни шундай деб атаган киши кофир бўлади. Хатиб бин Балтаат билан мушрикларга хат ёзганида Пайғамбарнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) махфий қарорини ошкор қилиш Аллах саллаллаҳу алайҳи ва саллам Маккани олиш учун, Қуръоннинг қуйидаги ояти нозил бўлди (маъноси):

«Эй иймон келтирганлар, душманларингизни (яқин) дўст тутмангиз Меники ва душманларинг» (60-Сура, 1-оят). Илтимос, ўтишни ният қилган ҳам Мушрикларга, Расулуллоҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) сирлари Аллоҳ, Қуръонда кофир дейилмайди. Бундай қабрдан кейин ҳам гуноҳ, қодир Хатиб бин Балтаат ва бошқаларга ўтирилади гуноҳкорларга:» эй иймон келтирганлар», деб Хатиб қилиш нияти йўқ эди кофир бўлиш учун унинг мақсади қариндошларини қутқариш эди мажусий йиғин. Қуръони Карим ва ҳадиси шарифнинг юқоридаги оятлари англаганларга ва Аллоҳга иймон келтирганларга кифоя қилгувчи кунда Буюк суд, лекин катта ишонч учун, биз кўпроқ бераман қотиллик гуноҳининг огирлиги ҳақида бир неча ҳадислар.

1. *Қотиллик бўйича дастлабки қарорлар суд кунини қабул қилинади* (Бухорий, Муслим).

2. *Мўмин абадий хотиржам бўлади, токи у қон тўкмагунча ман қон* (Ҳаким).

3. *Мусулмонни ўлдиришга камиди ярим сўз ҳисса қўшган, Қиёмат кунини Аллоҳни ўртасида ёзув билан кутиб олади кўзлари: «рахматдан ҳайдалди»* (Ибн, Можа, Исфохоний).

4. *Бир томчи қон қилиш учун имкон қадар ҳаракат қилинг сени жаннатдан маҳрум қилмас. Кимки қон тўкса, ҳар замон у Жаннат эшикларига яқинлашади, Аллоҳ унга киришни тақиблайди уларни* (Табрани, Байҳани). *Бошқа версияда у / н тўкилган қон / уларни беш юз йил аввал дўзахга ташлайди бошқалар* (Баззар).

5. *«Ким бир мўминни ўлдириб, ундан рози бўлса, Аллоҳ фарз (фарз) ҳам, истиғфор (Суннат) ҳам яхшиликни қабул қилмайди амаллари.»*(Абу Давуд).

6. *Мусулмонни лаънатлаш фисқ (итоатсизлик) аломатидир*

Аллоҳ, унга уруш эълон қилиш эса куфрдир. (яъни, кўриб чиқиш жоиз мусулмонларга қарши уруш қилиш ҳуқуқисиз) (Ал-Бухорий, Муслим, Тирмизи).

7. «*Ким умматимга исён қилса, яхшиликни суриб, улардан ёмон, ким бир муъмин (мўмин)ни бир вақтда ўлдирса, ва ким (қотиллик қилиб) битимларни бузса, у умматимдан эмас.*»(Насоий келтирган саҳиҳ ҳадис, Ахмад).

Бу юксак ҳурматга сазовор ҳадис тўғридан тўғри эканларга мурожаат қилинади мусулмонлар орасида саросима, уни жиҳод деб атаб, қарши олган оддий мусулмонлар ўз раҳбарлари билан ва шу билан таништиради мусулмонлар орасига нифоқ солиш. Мусулмонлар Аллоҳга ва Улуг ʼ кунда мўмин бўлганлари учун Судлар, кейин улар юз олиш керак иложи борича қотиллик. Охиратга ишонган мусулмон учун бу қотил бўлгандан кўра ўзини ўлдиргани минг марта яхши эмасми.

Бу жиҳод эмасми бугун дунёда Ислом номи билан турли террористик гуруҳлар яратадими? Бу саволга жавоб беришдан олдин аниқлик киритиш керак жиҳод деган нарсa. Жиҳоднинг моҳиятини тушунмаганлар, жиҳод деб иймон, қурол олиб, « тарқалган Исломият». Бироқ, бу тўғри эмас. Исломда бир нечта жиҳод тоифалари: катта ва кичик. Катта жиҳод. Жиҳоднинг энг олий ва энг асосий босқичи исломийятни сўзлар билан улуғлаш истаги, рад этиб бўлмайдиган ихтиёрий қабул қилишга олиб келадиган далиллар ва фактлар Муқаддас Қуръонда айтилганидек, ҳақиқат (Ислом):

«Динда мажбурлаш йўқ» («Ал- Бақара» сураси, 256-оят). Улар бизга имкон беради ҳар қандай тасдиқлаш бор ёки йўқлигини сўрасалар курашни сўз дейиш-катта жиҳод, бўладими бунинг учун рад этиб бўлмайдиган далиллар, кейин жавоб берамиз: Ҳа, бор. Мисол учун: Юксак эътироф этилган Қуръонда, «Ал-Фурқон» сурасида Аллоҳ таоло Қуръон ёрдамида жиҳод катта жиҳод . Бу сура Маккада нозил қилинган бўлиб, бу тасдиқ оғзаки жиҳоднинг устунлиги. Фактлар келтириш, ишонтириш орқали, оғзаки, амалга оширилган жиҳод ва манتيкий далиллар, бўлиши

мумкин озиқ-овқат ўхшайди ҳамма жойда ва тинмай ишлатилади. Айтилганларни тасдиқлаш Улар Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва салламнинг амалларидир ҳамроҳлари, кўрсатган мисоллари. Ҳар бир инсон билурки, Маккада эса Пайғамбар (соллalloҳу алайҳи ва саллам) Аллоҳ учун фақат бир кўнғироқ ўн бир йил давомида ўтказилган Исломи, ҳикматли сўз ва гўзал насихатлар билан Аллоҳнинг йўли. Мадинага кўчиб ўтгач, дастлабки икки йил давомида, фақат огзаки жиҳод ҳам амалга оширилиб, ҳақиқатга даъват қилинган. Расулulloҳ (соллalloҳу алайҳи ва саллам) пайтида 13 йил давомида у одамларни Исломига даъват қилди ва бундан кейин ҳам кейинги беш йил, у қайтармоқ ташқари, ҳарбий оператсияларни ўтказиш бермади кофирлардан ҳужумлар. Шундан сўнг Пайғамбар (соллalloҳу алайҳи ва саллам) соллalloҳу алайҳи ва саллам Византия ҳукмдорларига элчилар юбордилар, Исломига даъват билан форс, Миср, Яман, Ефиопия. У бор доим мусулмонларни огоҳ қилиб туриш керак, аввало ҳамма, одамларга Исломининг гўзаллигини кўрсатиш ва тушунтириш, рағбатлантириш баландпарвоз важдлар билан Тавҳид қилиш. Юксак эҳтиромда Куръон (маънолари):

«Инсонларни ҳикмат ва гўзал Аллоҳ йўлига чорлайсиз хутбалар, ва улар билан энг чиройли нутқ билан мунозара ўтказиш» (Ан-Наҳл, 125 Аят) сураси. Шунинг учун мусулмон тарихчилари уч- дунё бўйлаб Исломига кирганларнинг тўртдан бири буни ёрдам билан қабул қилган (орқали) гўзал хутбалар. Аллоҳ таоло аллақачон одамларда ҳақиқатга табиий эҳтирос уйғотди. Вербал самарадорлиги ва самарадорлиги исботи жиҳод жангдан кейин тўхтатилгани ҳам ҳақиқат, Ҳудайбие Мухаммад Пайғамбар даврида бўлиб ўтган жанг, соллalloҳу алайҳи ва саллам ва тинчлик шартномасининг имзоланиши, икки йил ичида Исломига айланганлар сони ошиб кетди аввалги пайтида Исломига кирган мусулмонлар сони ўн йил. Шунинг учун Ибн Ишоқ ва Зухрий (улардан рози бўлсин Аллоҳ пайғамбар (соллalloҳу алайҳи ва саллам) га айтган Ҳудайбияҳ остида мушриклар билан тузилган тинчлик деди. Бу Исломидаги энг катта ғалабага нисбатан

олдинги ғалабалар. Куръонда бу тинчлик шартномаси дейилади зафар (Куръон. Сураси «ал-Фаттах», оят 27).

Шунинг билан одамларни Исломга чақириш керак ҳақиқий хутбалар, мантиқий важлар, доно сўзлар, чиройли насихатлар ва уларнинг аълоси Давронов. Экстремал тарафдорлари, радикал қарашлари дарҳол қилди Ислом ҳақидаги тушунчаларига амал қилмайдиган ҳар бир инсон бевафо ва улар билан уруш қилиш кераклигини даъво қилиш керак йўқ қилинган, уларнинг мол-мулки ва оилалари жоиз ва ўзлаштирилиши мумкин ва ҳоказо. Буюк жиҳод ҳам ўз-ўзидан курашишни ўз ичига олади ўз эҳтирослари билан. Ислом олимлари даъво жиҳоднинг энг муҳим турларидан бири ҳам нафс билан (ўзи билан) курашиш. Инсонларга маънавий тарбия бериш, иймонларини мустаҳкамлаш керак қалбларида, динларини яхшилаш, муҳаббатларини мустаҳкамлаш Қодир ва унинг Расулига (соллаллоху алайҳи ва саллам). Буларнинг барчаси пайдо бўлиши учун билимларни ошириш керак, илмларни ўрганиш, Аллоҳни зикр қилиш ва хизмат қилишга тиришиш Уни. Бунга нафс(нафс), эҳтирослар билан жиҳод дейилади. Пайғамбаримиз (соллаллоху алайҳи ва саллам) мана шундай тарбиялаган саҳобалар. Зеро, Расулуллох (соллаллоху алайҳи ва саллам) кўриб нафс билан жиҳод қилиш энг катта жиҳод бўлиш. Кейин урушдан қайтаётган Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам) деди: «кичик жиҳоддан катта жиҳодга қайтдик.» (Дайлами). Бу ҳадисни Хатиб, Байҳақлар ҳам айтиб берганлар. («Кашф фул ҳафс» фаол иштирок этди. Ажлуни 1,Саҳифа 424; «Ал-Фида китобида Вал-бутулат». 44; Саҳифа)Итҳаф». Т. 7, Саҳифа 413, ва ҳоказо.).

Бу ҳадисни бошқа кўшлаб ҳадислар билан қўллаб-қувватлайди: «Ҳақиқий мужоҳид (яъни жиҳод қилган киши) дир нафси (нафси) билан жанг қилувчи.»Ҳадис айтилган Тирмизий, Амр ўғли Абдуллохдан Байҳақий, улардан рози бўлсин Аллох. Расулуллох (соллаллоху алайҳи ва саллам) тарбияладилар унинг издошлари катта жиҳод билан. Ажойиб экан жиҳодни бутун умр амалга ошириш керак, Расулуллох (соллаллоху алайҳи ва саллам) кичик

жиҳоддан олдин ва кейин у ҳар доим одамларни катта жиҳодга чақирган. Жиҳоднинг эканлиги ўзи билан ўзи асосий нарса сўзлар билан тасдиқланади Абдуллоҳ ибн Умар деди: нафсинг (нафсинг) билан жиҳод қил, жиҳод қил у билан бирга. «Бу Ибн Аби Алдунё «Муҳасабату ан-нафс» китобида ёзади-«(Ал-Бутулат қаранг, Сахифа.нафс 44).

Ҳадислардан бирида шундай дейилган: «энг яхши жиҳод жангдир сенинг нафсинг билан ва Аллоҳ йўлида ўз нафсинг билан» (Гирмизи, Ибн Ҳиббан, Дайлами). Ушбу юксак муҳтарам ҳадислардан Аллоҳнинг динига даъватни фактлар ёрдамида кўрамиз, мантикий далиллар, шунингдек, ўз эҳтирослари билан кураш, жиҳод ва буюк жиҳод.

Экстремистлар билан жиҳодга кўп аҳамият беришмайди уларнинг нафрати (нафрати), ташқи сифатлар билан чегараланади. Ва барча улар томонидан экилган тартибсизликлар уларнинг етишмаслиги натижасидир нафсларига қарши, эҳтиросларига қарши кураш.

Аллоҳ йўлида пул сарфлаш, яъни садақа қилиш, масжидларга, мадрасаларга ёрдам бериш, адабиётларни нашр этиш, бино кўприклар, йўллар, сув ўтказиш ва бошқалар жиҳодми ҳам.

Шунинг учун бу вакиллар учун катта хато Экстремистик ҳаракатлар ва мазҳаблар одамларни чақиришга уруш, тўполонлар, жиҳод қилаётганларини даъво қилмоқда. Зарарлари ваҳҳобийларнинг Доғистон, Чеченистондаги мусулмонларга етказганини, Сурия ва дунёнинг бошқа қисмларида бутун дунё кўрди. Умуман жамиятга етказилган зарар ҳақида гапиришга ҳожат йўқ, бу шундай қилиб, катта.

Кичик жиҳод-бу олиб борилаётган кўлларда курул билан кураш муайян шартлар мавжуд бўлса, мусулмонлар қачон динларини эркин амал қилишга, адо этишга йўл кўйилмайди диний маросимлар зўрлик билан ўтказилганда, таҳқирлаш ва қатағон.

Қуръони Каримда Аллоҳ таоло айтади (маъноси): «Аллоҳ сизга меҳрибон ва адолатли бўлишни тақикламайди дин туфайли сиз билан урушмаганлар томон ва сизни уйлариңгиздан

чиқармади. Албатта, Аллоҳ севади фақат (одамлар)» (Қуръон. Сураси «ал-Мумтаҳина», оят 8). Шунинг учун, саволга: «ҳарбий мумкинми террорчилар ҳали ҳам Исломий олиб бораётган ҳаракатлар давлатлар жиҳод деб аталадими?», аниқ жавоб бор: «йўқ, бу мумкин эмас!».

Бу ҳаракатлар нотинчлик, Исломга муҳолиф ва мусулмонлар. Урушларни олиб бориш ва одамни ўлдириш мутлақо Бу Исломнинг мақсади эмас. Бугун олган одамлар қарши уруш олиб бориш орқали» Исломнинг тарқалиши» Россия давлатчилиги курашмоқда Россияга қарши кўпроқ даражада Исломга қарши. Тан олиш керак, дунёда санокли давлатлар бор иложи бор жойда одамларни Россияда бўлгани каби эркин Исломга чақиринг. Шунинг учун, эълон одамлар бундай шароитда уруш биринчи навбатда душман Ислом, ва кейин Россия.

Бўйича ҳужумлар политсия постлари ва қишлоқлар, кўпинча муайян пул мукофотлари учун амалга оширилади, жиҳод деб эътироф этилиши мумкин эмас қандай бўлмасин. Бири ваҳҳобийлар томонидан сайланган «амирлар» ўз конференциясида қабул қилинган қарорда ёзади: «Дунёда бирон мусулмон мамлакат бўлса ҳеч кимга бу уларнинг розилигисиз молиявий ёрдам беради, улар бундай жавоб талаб қилади давлат. «Уларнинг танлаганларидан яна бири нима, Москвани қўлга оламиз, яшил ўрнатамиз бу Ватикан устидан баннер. Учинчиси айтади: «тартибни тиклаймиз.» Бу одамлар ва уларнинг масъулиятсиз баёнотлари бугунги кунга олиб келганини кўришимиз мумкин. Ва ҳеч шубҳа йўқки, бу «амирлар» нинг ҳар бири билади яхши, улар, албатта, ҳар бир нарса ҳеч нарса йўқ, деб жиҳод ва Ислом билан қилиш.

Яна бир бор таъкидлаш керакки, барча қишлоқлар ва шаҳарлар Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) уруш қилдилар, у ерда «дар ал-ҳарб», яъни аҳоли кимнинг аҳолиси эди Исломга қарши уруш эълон қилди. Қачон кўп бўлмаган вакиллари- Расулуллоҳга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) турли қишлоқ ва шаҳарлардан келган мусулмон қабилалари Пайгамбар (соллаллоҳу алайҳи ва

саллам) у билан сулҳ шартномасини тузиш Аллоҳнинг марҳамати) уларни қабул қилди ва улар билан шартномалар тузди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг васиятларини оёқ ости қилдилар Аллоҳ, деган: **«Сиз, мен сизни тарк сўнг, қайтиб келманг бир-бирини ўлдириш хатолиги»** (Бухорий).

Бу, шунингдек, имкон қилганлар, деб кўрсатади мусулмонларни ўлдириш-йўлини йўқотган одамлар Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам.

Ишончли ҳадисда шундай дейилган: «бутун дунёнинг ҳалокати, унинг Аллоҳ яқинидаги ҳалокати кишининг ўлдирилишидан осонроқдир»(Тирмизи, Насаи).Мусулмон Шуни таъкидлаш керакки, ўлдириш тақиқлангани каби Мусулмонлар, бирон-бир номаҳрамни ўлдириш ҳаромдир мусулмонлар билан тинчликми. Пайғамбаримизнинг (соллаллоҳу алайҳи васаллам) ҳадиси бор у ва Аллоҳнинг неъмат), унда ким ўлдирса, ўша мусулмонлар билан тинчликда бўлган кофир бўлмайди ҳатто Жаннат ҳидини хидлаб. (Муслим, Тирмизи, Насаи)

Энди минглаб ва минглаб одамлар ҳалок бўлганлар ҳақида ўйланг дунёнинг турли бурчакларида «жиҳод» террорчиларини портлатди, қалбларида бўлган талаш кимсаларнинг кўркувини қўйганлар уйларини тарк ва вайрон ҳақида кўчиб ўтишга мажбур уларнинг қишлоқлари, мусулмон аёллар ва болалар ҳақида ўз Ватанини ва уйини тарк этишга мажбур ва ҳоказо. Қандай Ислонда, қайси шариатда ҳомиладорларга ҳужум қилишга рухсат берилган туғруқхонада ётган аёллар, болалар, касал, инфирм кексалар, бошқаларга нисбатдан Аллоҳ меҳрибонроқдир, мусулмон бўлмасалар ҳам уларни ўлдириш ва таҳдид қилиш учунми?! Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам), ҳатто у ғазовот (уруш) учун қўшин юборганида, огоҳлантириш эмас кекса, аёллар, болалар, руҳонийларга тегиш учун черковларда, тинч меҳнат билан шуғулланадиган одамлар, шунинг учун дарахтлар кесилмайди ва ҳоказо.?! Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Аллоҳ ҳурмат билан муомала қилишни ва раҳм-шафқат кўрсатишни буюрди мусулмонлар томонидан

асир олинган мушрикларга. Муқаддас Ин Қуръонда пайғамбар (алайҳиссалом) саҳобаларини мадҳ этувчи оят бор ва саллаллаҳу алайҳи ва саллам), ким, ўзлари таом истасалар ҳам ва улар таомга муҳтож эдилар, бу асирларни (Қуръонни) озиклантирдилар. «Ал-Инсан», оят 8 (фаол иштирок этди. Муҳтасару тафсир Ибн Қасир Кўриш сураси 3, саҳифа. 76). Шундай қилиб, Ислом раҳмати, раҳмати кўрсатишга чақиради ва ҳатто уруш даврида ҳам нозик. Террорчилар ўлдирилмоқда одамлар, уларни кўрқитиш, портлатиш ва ҳоказо.

Табиин Мужоҳид, Аллоҳ ундан рози бўлсин, деди: «Аллоҳ таоло дўзах аҳлига қўтир юборади, улар гўштни суякларга таранг. Улар сўралади: бу сизга олиб келадими азобми? Жавоб берадилар: «Ҳа.» Уларга бу азоблар улар учун мусулмонларнинг ер юзидаги зулми « («Итҳаф». Т 7, Саҳифа 172). Нима қодир ўша куни қиёмат куни нозил қилади қўтир хил мусулмонлар учун жуда кўп зарар ва азоб келтирганлар?! Ҳадисларда саросима сепганлар лаънатланган. Юксак муҳтарам Қуръонда айтилган (маъноси): «Одамларни қийнаган одамлар ва ҳақиқий мўмин аёллар ва тавба йўқ, а учун тақдир қилинган жаҳаннамда шафқатсиз жазо, ва улар олов азоби учун тақдир қилинган» (Қуръон. Сураси «ал-Буруж», оят 10). Яна бир ажойиб ҳодиса: кўплаб раҳбарлари террорчи гуруҳлар, ўшаларга айтиб уларга иймон келтирган, «жиҳодлари» нинг буюклиги ҳақида, Аллоҳ йўлидаги ўлим, уларни урушга юбориб, нима учун, ҳайронман, қочиб, ўзларини яширишадими? Улар айтаётган нарса жиҳод бўлса ва жабрланувчи бўлса а шахид, нега ўзлари қаёқдан қочишади ўладими? Ўз нафси (нафси, эҳтирослари) билан курашмоқ, аниқлаштирмоқ Аллоҳ ёлида пул сарфлаб, тил ёрдамида Ислом, Исломни ёйиш ва уни улуғлаш-буларнинг барчаси жиҳод ва буюк жиҳод. Ва «вахабби жиҳод» ҳақиқий нотинчликдан бошқа нарса эмасми. Экстремизм ғоялари тарафдорларининг қонли қилмишлари туфайли замонавий дунёда ҳақиқатни тушунишдан йироқ инсон Исломнинг қадриятлари, мусулмоннинг қиёфаси кўринади, уни қўйиш юмшок, салбий нурда ва баъзан мусулмон террорист билан аниқлашади.

Терроризм нима? Терроризм-зўравонлик мафкураси, зўравонлик амалиёти кўрқитишга қаратилган ноқонуний ҳаракатлар, эришиш учун кўрқитиш, бостириш ёки йўқ қилиш турли хил мақсадлар. Исломдан беҳабар одамларнинг бундай қарашлари йўқ асоссиз, сўнгги пайтларда бўлиб ўтган воқеалар ҳисобга ўн йилликлар ва яқин Шарқда ҳозир нима содир бўлади Шарқда. Булар мусулмонга ухшаган одамлар Қуръонни ўқинг, тилида мусулмонлар каби сўзлар бор, лекин аслида улар даҳшатли ишларни қилинг. Лекин шундай одамлар ҳақида Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) саллаллаҳу алайҳи ва саллам) бизни огоҳлантирдилар: «Дунёнинг охирига яқин вақтларда ёш одамлар бўлади сўзларни талаффуз қиладиган йиллар ва аҳмоқлар махлуқларнинг (яъни Пайғамбар алайҳис-саломнинг) энг яхшиси Бирок, улар исломдан ўқ каби чиқадилар ўйин орқали тешди чиқиб учиб. Бу одамларнинг имони ўтмайди уларнинг томоқлари остида... (№ 3611) Саҳиҳ; Мусулмон («Саҳиҳ»Бухорий ,1066-сонли)).

Жумладан, бугун яқин Шарқда нималар содир бўлмоқда, Ислом тамойилларига диаметрал қарама-қарши ғояларга эга. «Исломий деб номланган ташкилот Давлат», Бирлашган барча энг ёмон нарсалар, деб бир киши ҳеч ерда қилган. Бутун шаҳарларнинг вайрон бўлиши, вайрон бўлиши маданий объектлар, олимлар қабрларини бузиш, кўп энг бузук шакллардаги қотилликлар ва бу тўлиқ эмас рўйхати. Бундан ташқари, барча бу филм ва таҳрир қилинди жуда юқори профессионал даражада, ундан кейин Глобал интернет тармок бўйича. Уларнинг профессионал ёлловчилар ҳам моҳирона манипулятсия қилган, у ерда ишлаган Муқаддас Қуръон сатрларини сохта талқин қилувчи қурбоннинг онги ва Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг баёнларини уларнинг мақсадлари учун ўз мазҳабларини янги тарафдорлари билан тўлдирди. Буларнинг барчаси зулм (зулм) бўлиб, қайси динда бўлмасин ҳар қандай йўл билан қабул қилинг. Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алейҳи ва саллам), ўтган Улуг ь ва улуг ь Парвардигорнинг сўзлари: «эй бандаларим, албатта, мен ўзим учун адолатсизликни ман ва уни қилган орангизда ҳаром, бас, бир-бирингизга зулм

қилманг!».» Қодир ва Улут Ё Аллоҳ бандаларига кўрсатишни ман қилди адолатсизлик, ва нотўғри бўлиши учун уларни ман бир-бирига қарши ва ҳар бир киши, албатта, ман бошқаларга нисбатан адолатсизлик, ҳақиқатни айтмаслик, бу адолатсизлик ўз-ўзидан мутлақо тақиқланган. Шунингдек, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳадисларида шундай дейилган ўша адолатсизлик Қиёмат кунида қалин зулматга айланади. Тинч аҳолини ўлдириш, хоҳ мусулмон бўлсин, хоҳ мусулмон бўлсин бир киши, албатта, бўлади, бунинг учун энг оғир гуноҳ жазоланиши. Абдуллоҳ ибн Амр ибн Ал-асонинг сўзларидан ривоят қилинади Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи васаллам) икковларидан ҳам Аллоҳ рози бўлсин ва Аллоҳнинг неъматлари унга бўлсин) деди: «Қатта гуноҳлар қаторига шерик бериш киради Аллоҳ таолога, ота-онага итоатсизлик, одам ўлдириш ва ёлғон қасам « (Бухорий). Буни ўзлари содир етмайдиғанларни ҳам эслатиб қўйиш керак, лекин бундай ҳаракатларни оқлаш ёки бунга ёрдам бериш, улар бу қотилликларда шерик бўлишади. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Қим ярим сўз билан ҳам гуноҳга ҳисса қўшса, бу гуноҳнинг шериги.» Диний саводсизлик, ҳақиқий кадриятларни тушунмаслик Ислоом бундай асосий сабабдир мазҳаблар янги одамлар билан тўлдирилади. Кўпчилик учун асрлар, Ислоом сивилизасияси қўриқчиси бўлди меҳр-оқибат ва меҳр-оқибат маданияти ва қолган дунё учун намуна. Қабилалар ва халқларни босиб олган мусулмонлар уларни мажбурламдилар мажбуран мусулмон иймон қабул, қайси ушбу диннинг дунёга айланишига ҳисса қўшди. Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳаётидан бир эпизодни кўриб чиқайлик Аллоҳнинг неъматлари унга бўлсин. Рамазон ойи, ҳижратнинг 8-йили эди. Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ўн минглик қўшин бошчилигида марҳамат, Маккага яқинлашди. Маккаликлар наздида тутган қўрқув мусулмон қўшинидан уларни жангсиз шаҳардан воз кечишга мажбур қилди. Абдуллоҳ Домла-Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) шаҳарга голиб бўлиб кирдилар. Каъба ичида икки кунлик намозни адо этгач, у ўтирилди унинг атрофига

тўпланган Маккаликларга: «Эй Қурайш, сенга нима мен сизга нима қилади, деб ўйлайман?». Жавоб бердилар: «кутамыз сиздан яхши, эй сахий биродар ва саховатли биродар ўғли!» Шунда Пайгамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) :»Бугун танбехлар эшитмайсиз! Боринг, сиз озодсиз!». Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи васаллам) кўрсатган раҳмат ва Меҳрибонлик ва алайкум ассалом ва роҳматуллоҳи ва барокатуҳ узоқ йиллар давомида ўлдирилган мушриклар, мусулмонларни қувиб чиқариб, қириб ташлашга уринди мусулмонлар жамоаси ва Пайғамбарнинг ўзи (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Аллоҳ, Макка аҳолисини мағзига уриб, қайси кейинчалик Мессанс энг айланади, деб аслида олиб Исломга. Қуръони Каримда айтилганидек, пайгамбари оламлар учун фазл билан юборилган дин ичида бузғунчи бўлолмайди табиат. Пайгамбаримизнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) кўп гаплари Аллоҳнинг марҳамати ва Қуръони Карим даъватлари сатрлари тинчлик, раҳм-шафқат, Меҳрибонлик, яратиш ва ривожлантириш учун, лекин бор буларнинг барчасини сезмайдиган одамлар. Абдул Азизмасри Абай Қуръонда мусулмон умматини таърифлаган Аллоҳ, дейди (маъноси):

«Сизлар, мусулмонлар, умматларнинг энг яхшиси, (қайси Аллоҳ)ерда (инсонларнинг яхшиликлари ва манфаати учун) яратган; яхшиликни қилишни буюрасиз ва нима қилишни тақиқлайсиз, ва сиз Аллоҳга иймон.»(Қуръон, 3: 110)

Яъни Аллоҳ таоло мусулмонларни яхши амалларни бажарувчи ва қарши огоҳлантирувчи мўминлар ёмон ишлар қилиб. Шундай қилиб, биз ҳаракат қилганлар ҳақида нима дейиш мумкин ушбу таърифга зидми? Мусулмонлар энг буюк ва энг сеvimли жамоадир Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг энг Олийлари, яхши ахлоқни яхшилаш учун юборилган ва шунинг учун биз тасдиқланган ҳамма нарсада намуна бўлишимиз керак [1, с. 1].

Мухаммад (соллаллоҳу алейҳи ва саллам) Пайғамбар эди инсонларнинг энг раҳмлиси, чунки у Аллоҳнинг сеvimлиси, қодир эса унга ҳақ динни ўргатди. Биз аллақачон бор, деб зикр қилинган, бу маънога эга бўлган Қуръоннинг бир ояти бор: «Мен

сизларга (Муҳаммадга) фақат раҳмат қилиб юбордим оламлар (барча мавжудотлар учун)». (Қуръон, 21: 105)

Аллоҳ таоло унга исмларидан иккита исм берди-Рауфун ва Раҳим, яъни Раҳмон ва Раҳийм. Пайғамбар (алайҳиссалом) ва саллаллоҳу алайҳи ва саллам) ўзи доим: «Бе раҳмли, бас, улар ҳам сизларга раҳм қилурлар. «У ҳам айтди: «Ғаразли бўлган зотга Аллоҳ ҳам ғаразлидир.»Шерикчилик Анас қайд этдилар: «мен бирор кишини кўрмадим Муҳаммад Пайғамбардан кўра оилада хушчақчақ ва хушчақчақ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам).

«Бу эса Ислом динидир!»

Исломда барча инсоний ҳаракатлар «Бисмиллаҳи» калималари билан бошланади *«раҳмани раҳим Уларни таржима қилсак, маъноси қуйидагича: «мен бу дунёда ҳаммага меҳрибон Аллоҳ номи билан бошланг ва фақат бунга ишонганлар.»*

Яъни бу сўзлардан кўришиб турибдики, қодир Аллоҳ меҳрибондир, Ислом эса бизга шундай бўлишни ўргатади.

Муҳаммад (соллаллоҳу алейҳи ва саллам) Пайғамбар унинг учун энг огир кунда ҳам раҳм-шафқат кўрсатди. Буни тасдиқлаш унинг ҳаётидан олинган воқеа. Қачон Муҳаммад (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Тоиф шаҳрига бордилар аҳолини ҳақ йўлга чақириш учун уларга умид қўллаб-қувватлаш, онасининг томонида унинг қариндошлари бор яшаган бери. Тоифга келиб, чақиришни бошлаганда, шаҳарнинг оқсоқоллари барча жоҳил, аҳмоқ одамларни, ўғил болаларни тўшлаб, уларни мажбур қилди Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан таъна қилиб, уларни уни тошлар билан. Муҳаммад (сав) билан бирга Аллоҳ унинг содиқ ҳамроҳи Зайд бин Ҳарис эди. У киши пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламни ҳимоя қилди, тошлар унга тушмаслиги учун ҳамма нарса қилдим. Лекин афсус, Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) зарар кўриб қолиб, улар Мессанга тегишли бўлган богда-қасамхўрлардан бири Расулуллоҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) душманлари. Содир бўлган воқеадан хафа бўлган Муҳаммад (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Аллоҳ ва унинг ҳамроҳи ўша ерда яширинди. Ва кейин Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи

васаллам) ва алайкум ассалам ва роҳматуллоҳи ва барокатуҳу) бирдан Фаришта Жабройилнинг овози эшитилди (алайҳиссалом), осмондан келган. Муҳаммадга ўтирилди (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) нутқ билан: «қодир билади халқингиз сизга нима деб жавоб берган бўлса, энди тоғларнинг фаришталари сизга бўйсуниб келишди. Аллоҳ таолодан сиз уларни бажаришга буюришингиз мумкин ҳар қандай жазо.» Тоиф шаҳри икки тоғ ь орасида жойлашган эди. Фаришта эса: «уларни шаҳарга туширишимизни хоҳлайсанми?» Лекин Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): «йўқ, мен ҳали қодир уларнинг авлодлари тавҳид қилади, деб умид қиламиз (ягона Аллоҳга – Аллоҳга сиғинувчилар).» Буни тушуниш учун фақат бу ишни бажариш етарли эмасми Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг раҳматлари ва унинг динлар! Муҳаммад (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) берилди Бу халқни йўқ қилиш тўғри эди, Аллоҳнинг ўзи фаришталарни юборди ҳим ва у ҳамма нарсага қарамай, уларни кечирди. Ўтмишда бўлган жанглarda ҳам мусулмонлар уларнинг ҳурмат билан душман ва раҳм кўрсатди улар томон. Бу мисол машҳур содир шундайдир Имом Шамил ноиб (афсонавий раҳбари Доғистон ва Чеченистон мустамлакачилик сиёсатига қарши курашда Россия сарист) Аҳбeрдил Муҳаммад Томонидан.

19-асрнинг 40-йилларида Аҳбeрдил Муҳаммад раҳбарлик қилди Имом Шамил қўшинининг бир қисми. Жангларнинг бирида, кўп душман ҳалок бўлди. Ўша пайтда чор аскарлари ёмон эди одат – ўлдирилган муридларнинг бошларини ёки қулоқларини кесиб ташлаш (ас Имом Шамил аскарлари ўша пайтда чақирилган) мақсадида уларни тақдим этиш орқали пул мукофотини олиш. Ва Шунинг учун ноиб юборади унинг шогирдлари душман лагеридан руҳонийни ўғирлаш учун. Иккисини олиб келишди, кейин улар учун кутилмаганда Аҳбeрдил Муҳаммад руҳонийлардан ўлган аскарларни дафн этишни сўрайди Христиан одати. Кейин ҳамма ўлганлар кўмилди, қазилди Ноиб аскарлари қабрларни куришга ёрдам беришди. Бундай эзгу сўнг аст, аскарлар бу ваҳший одат ғойиб,» ваҳшийлар « дан Кавказ чор аскарларида яхши ахлоқни

кучайтирди.

Бу ерда даврнинг тарихий ҳақиқатларини ҳам келтириш ўринлидир Шомил имомлигида бўлиб ўтган Кавказ уруши. Машҳур тарихчи Р. Магомедов, «Абдурахмон, қайнонаси», деб ёзади Шамил, қочиб қолиш ҳақида маълумот қолдирди ва қўлга олинди имомликдаги аскарлар. «Шамилнинг қочоқ рус аскарлари ва зобитлари, казаклари кўп эди, ва у жуда уларни қимматбаҳо. Ведено яқинидаги маҳбуслар ва дефекторлар учун черков ва черков билан алоҳида қишлоқ қурилган»(у уларга кўра яшашга тўққинлик қилмади имон ва ибодатхоналар қурилиши). «Руслар, поляклар, грузинлар ва бошқа кўплаб рус тилида сўзлашувчи одамлар имомат пойтахтида яшаган. Улар билан тенг яшаган афсонавий ва уларнинг имони билан, « яна бир тарихий ёзувчи ёзади Шапи Казиев. Шамилнинг қўлга олинганидан кейинги Калугадаги ҳаётини тасвирлаб берувчи муаллиф ёзади: «Шамил асир олган аскарлар ҳам уни кўргани келишди. Имомга таъзим қилиб, сўрашганда, нега бундай қилишади, деб жавоб беришди: «шундай бўлди Шамил билан яшаган ёки у ўтиб кетган маҳбуслар учун яхши. У бизни хафа қилишни буюрмади, лекин шикоят унга етиб боргач, дарҳол олиб боради маҳбусни узоқлаштириб, ўзига олиб кетади, ҳатто жиноятчини жазолайди.»Машҳур тарихчи Моше бу Гаммер « Шамил деб ёзади Исломга айлантириш юклатилган ҳеч қачон. Ёпишган ҳар бир киши уларнинг имомлар имомнинг қароргоҳи яқинидаги «рус посёлкаси» да яшаганлар аввал Дарго, кейин янги Дарго. Бу ерда улар ҳақли эди ўз урф-одат ва анъаналарига кўра яшаш. Православлар ҳам бор эди черков ва у ерда руҳоний.»Бу ва шунга ўхшаш кўплаб фактлар шуни кўрсатадики, ҳеч қаерда ва Ҳақиқий Ислом ҳеч қачон зўравонлик ишлатмаган. Бугунги кунда, ернинг кўп бурчакларида, қотиллик беғуноҳ одамлар, бутун халқларга қарши террорчилик ҳаракатлари содир этилмоқда, сунъий равишда қонли олиб келадиган можаролар яратилди тўқнашувлар, охирини билмайман. Сабаби жаҳолат ва жамиятда иймон йўқлиги. Шунингдек, Ислом кишининг баданига зарар етказишга йўл қўймайди, кишининг соул, бошқа ёки ҳатто

шунчаки кўрқинчли. Пайғамбар (алайҳиссалом) ва саллаллаҳу алайҳи ва саллам) дедилар:

«Ким баланд жойдан сакраб ўлса, шунингдек ўзини ўлдирган киши абадий жаҳаннамда бўлади сакраш. Кимки заҳар ичгандан кейин ўлса, дўзахда ҳам абадий бўлади заҳар ичиш ва абадий ўлиш. Ўзини пичоқ билан ўлдирадиган киши, қурол ёки бошқа нарса билан, у ҳам абадий жаҳаннамда бўлади ва ўзини ўлдиради. Қуръонда Аллоҳ таоло айтади (маъноси):

«Ўзингни ўлдирма! (сизни бунга олиб келадиган ишни қилиб). Албатта, Аллоҳ сизларга раҳмлидир (уни сизларга ҳаром қилур)» «Ан-Ниса», оят 29).Сура

Тана портловчи қурилмалар риоя ана, ва жамоат жойида ўзингизни сусайтириш, ўз жонига қасд қилиш, чунки ўз жонига қасд абадий дўзах алангасида қолади, хабар сифатида юқоридаги манбалар. Ваҳҳобийлар Қуръон оятларини ва ҳадисларни келтирсалар уларнинг сўзларини тасдиқланг, уларга ишонишга шайланг, аввал Қуръони каримни тўғри тафсир қилишларини текшириб кўринг, уларнинг обрўли тафсирли баёнотлар (тафсир), буюк олим-илоҳиётчиларнинг ҳадис ва мулоҳазалари. Агар сиз ўзингиз учун билиб олиш имкониятига эга эмас, кейин билимдон олимлар сўранг. Ахир улар асосан Қуръон ва ҳадис оятларини ўзларича тафсир қилишади одамларни ўзига жалб қилиш учун ихтиёр. Мусулмонлар жавобгар эканлигини ҳам унутмаслик керак мусулмонларга ҳам, уларнинг ахлоқий қиёфаси учун бошқа динга эътиқод қиладиган одамлар олдида. Абдуллоҳ домла-Каҳф сураси тафсири Қуръон чақирса тинчлик бўлади. Ислом ахлоқининг асоси раҳмат, ҳикмат, ўзликдир-қурбонлик, яхши ахлоқ, кечирим ва адолат. Ва ҳаммага муомала қилиш ҳар бир мусулмоннинг бурчидир яхши одамлар. Аллоҳ таоло Қуръони Карим оятларидан бирида Аллоҳ мусулмонларни ҳам ўшларга меҳр билан жавоб қайтаришни буюради уларга зарар. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам чорладилар одамлар тинчликни севишлари, Ислом қонунларига риоя қилишлари ва тўлиқ шахсга нисбатан зўравонликдан воз кечиш. У мусулмонлар айтган: «Имон-барча

зўравонликларни рад этиш; ҳеч қандай ҳақиқат бўлмасин мўмин қўллаб-қувватлаш зўравонлик.

«Исломда зўравонлик ва террорга ўрин йўқ!»

Биргаликда тинч-тотув яшашнинг тарихий тажрибаси турли конфессиялар, этник гуруҳлар ва халқлар Доғистон Республикаси худуди

Доғистон Республикаси энг кўплардан бири ҳисобланади Россия Федерациясининг кўп миллатли ва зич жойлашган субъектлари. Мана 100 дан ортиқ вакиллар яшайдиган кичик ҳудуд миллатлар ва миллатлар, шулардан 30 нафари маҳаллий халқлар ва уларнинг кичик гуруҳлари. Республикада титул миллати йўқ, лекин унинг сиёсий Республиканинг 14 та этник гуруҳига атрибутлар берилган. Аҳолиси бўйича Доғистон Республикаси 25-ўринни эгаллайди Россия Федерациясидаги жой.

Доғистон ўзининг кўп миллатлилиги билан ноёбдир туташган жойда жойлашган Россия Федерациясининг таъсис этувчи субъекти Европа ва Осиё, Шарқ ва Ғарб, шунингдек учта дунё динлари (Насроний, ислом ва буддист). Замонавий Доғистон худудида кўп асрлар кўп феодал-сиёсий, хонлар, уммийлар бошчилигидаги миллий тузилмалар, шамхаллар.

Бундай шароитда, Доғистон этник гуруҳлари омон қолиш учун, таъминлаш учун самарали сиёсий ечимларни топиш тинч ҳаёт ва конструктив ҳаёт улар учун умумий ҳудуд: Маҳаллий тарихшунослар Муҳаммад-Рафийдан (ХИВ аср) Ҳасан Алкадарига (ХИХ аср) қадар, эмас фақат миллатлараро низоларни қайд қилмади, лекин умуман узлуксиз тарихидаги миллий омилни эътиборсиз қолдирди ички зиддиятлар, алпинистлар олиб борган мустақиллик урушлари, ёки бошқа тарихий аҳамиятга эга бўлган акцияларда хорижий ёки ички сиёсий ҳаёт. Конфликтдаги этник омил вазиятлар умуман йўқдек туюларди. Ўша пайтда Доғистон эди шунингдек, кўп тилли. Худди бугунги каби.

Тарих шуни кўрсатадики, Доғистон халқлари ҳеч қачон бир-бирига қарши курашган. Асрлар давомида миллатлараро ўз-ўзини бошқариш механизмлари муносабатлар, бағрикенглик руҳи, инсонпарварлик моҳиятига кўра миллатлараро тамойиллар ва институтлар алоқа.

Тақдимотчи этник ва эътирофли Доғистон мозаикаси, тарихий маҳсулот сифатида турли миллат ва маданиятларнинг ўзаро таъсири. Географик жойлашуви, дўстона, қариндош ва турли этник гуруҳлар ўртасидаги тарихий ўзаро таъсир Доғистон, бир-биридан хусусиятлари билан ажралиб туради маданияти, тили, урф-одатлари ва урф-одатлари расмни ноёб қиладиган табиий дунё ҳодисаси республиканинг глобал миқёсдаги миллий таркиби.

Доғистоннинг кўп тиллилиги унинг мураккаблиги билан изоҳланади табиий-тарихий муҳит. Баъзилар текисликка жойлашдилар бошқалари тоғли худудларни ўзлаштирган. Ҳар бир миллат бу бутун бир бутунликнинг зарраси. Қадимги аждодлар ҳозирги Доғистонликлар битта Прадагестан тилига эга эдилар, кейинчалик мустақил тилларга бўлиниб кетди.

Машхур тарихчи Р.М. Магомедов «аҳоли ҳозирги тоғли, шу жумладан жанубий қисми ягона бўлган этнос. Этномаданий фарқлар пайдо бўла бошлади ва камида 4000 йил олдин Доғистонда ўсиш. Олдин алпинистларнинг бу аждодлари бир хил тилда гаплашган ва тегишли бўлган умумий маданият «Шундай қилиб, «бирлашган Доғистон»

тушунчаси шуни англатади Доғистон халқлари абадий бирликнинг умумий илдизларига эга. Доғистон бирлиги бизнинг асосий шартимиздир тарихий мавжудлик. Ягона жамоат ташкилот тоғлар ерини мустаҳкамлик билан таъминлади, бошқа барча фарқларни зарарсизлантириш. Бошқа муҳим Доғистон бирлигининг омили VІІІ-XV га кўшилиш эди асрлар унинг халқларининг исломга, маданий ва диний исломга урф-одатлар.

Шу билан бирга, адат ва шариятни ўзига хос «бирлаштириш усули» Доғистоннинг қолганлари билан яқинлашишига олиб келди. Ислом олами. Доғистон халқлари энг қимматга эга биргаликда яшашнинг минг йиллик тажрибаси.

Доғистон менталитети таниб олиш хусусиятига эга таққосланган инсон ҳаёти қиймати устидан ҳокимият миллий қадриятлар билан ва бу табиийдир миллий тилларнинг кадр-қимматига қадар кенгайди. Бунга кўшипингиз мумкинки, республикада

ҳеч қачон бошқалардан фарқли ўлароқ Россия Федерациясининг минтақалари, халқлар ўртасида ҳеч қандай ортиқча нарса йўқ эди ҳар қандай тилларни бир-бирига мажбурлаш. Шахсий эркинлик, лингвистик, шу жумладан, устувор аҳамиятга эга бўлиб қолди аксарият доғистонликларнинг кўзлари, хусусан, ёшларнинг кўзларида авлодлар.

Бунга Доғистонни мисол келтириш мумкин катта рол ўйнайдиган миллатлараро оила ижтимоий жараёнларнинг нормаллашиши ва бундай никоҳларнинг сони Доғистон йил сайин кўпайиб бормоқда. Ва бу оилалар уларнинг объектив миллий тузилишининг мустаҳкамлиги таъминланади вакиллар ўртасидаги энг яқин ўзаро таъсир миллатчиликни энгишга ҳисса қўшадиган турли даражалар муносабат, миллий бағрикэнглик ва ҳурматни шакллантириш ўзига хослик, уфқнинг кенглигини тарбиялаш ва инсонпарварлаштириш шахсият. Бундай оилаларнинг фарзандлари кўпроқ бўлишга мойил миллатчилик хурофотларидан холи. У бизнинг фикримизча, миллатлараро фикр юритишга имкон беради Доғистон ҳақиқатининг ижобий омили сифатида оила жамият. Замонавий даврда, Доғистон халқлари учун ўзига хос хусусият барқарор оилавий алоқаларни сақлаб қолишдир. Агар а уларни пирамида шаклида тасаввур қилинг, унда сиз буни кўришингиз мумкин оилавий алоқалар асосида тухум манфаатлари, ўша. Яқин ва узоқ қариндошларни ўз ичига олган жинс. Уларнинг устида ватандошларнинг мажбурияти бор уларнинг кишлоғи, тумани, миллати вакиллари ва фақат кейинги юқори босқичда кучайтиришга устунлик берилади миллатлараро алоқалар. Шу билан бирга, умуман устуворлик пастдан юқорига қараб силжиганингизда заифлашади. Шуни таъкидлаш керак бу ҳолда биз кўпроқ хатти-ҳаракатларнинг стереотиплари ҳақида гаплашамиз, қатъий белгиланган қоидалар ҳақида.

Доғистонликларнинг ўзига хослиги эски шаклда ифодаланиши мумкин пойдевори этниклардан ташкил топган кўп қаватли минора

(«Мен кумикман», «мен аварман», «мен даргинман»),

республика («Мен доғистонликман») ва миллий-давлат ўзига хослиги

(«Мен русман»). Доғистондаги этник ўзига хослик тушунчаси қуйидагича талқин этилади шахс томонидан у ёки бу нарсага тегишли эканлигини аниқлаш этнос ва ўз-ўзини англашнинг акси сифатида.

Доғистондаги этник ўзига хослик тушунчаси қуйидагича талқин этилади шахс томонидан у ёки бу нарсага тегишли эканлигини аниқлаш этнос ва ўз-ўзини англашнинг акси сифатида.

Миллий-худудий (республика) Доғистонликларнинг шахси ягона сифатида тақдим этилган ижтимоий-маданий макон, унда қишлоқ ва шаҳар дарвозалари бундай нормаларни ўрнатган ва ҳимоя қилган ва ҳаммага имкон берадиган биргаликда яшап анъаналари жамият ўз тилини, шеvasини ва маданиятини сақлаб қолиш учун шахсият. Бундан ташқари, миллат шахсга доимо иккинчи даражали аҳамият берилган маълум бир қишлоққа тегишли бўлиш билан таққослаганда жамият. Маҳаллий жамоат (қишлоқ ёки уюшма) га бириктириш қишлоқ жамоалари) - бу махсус, «асосий» маънавий ҳолат Доғистон. Доғистонликларнинг дунёқараши ва ўз-ўзини англаши, қандай қилиб қанчалик чексиз бўлмасин, у асл қишлоқдан келиб чиқади ва охир-оқибат ўша жойга қайтади. Масалан, туюлди Доғистон узоқ Туркияда қандай аҳамиятга эга бўлишидан қатъий назар бир ярим аср олдин буюк боболаримиз қолдирган қишлоқ, қишлоқ қайси замонавий авлодлар ҳеч қачон кўрмаган? Туркияда, бу ерда Доғистондан келган барча муҳожирлар (Кумиклар, Аварлар, Даргинлар ва бошқалар) Доғистонликлар деб ҳисобланади. Аммо бугунги кунда ҳам қабр устида Туркияда вафот этган Доғистонликларга ёдгорликлар давом этмоқда ёзинг: «Доргхелийдан», «Ругудзадан», «Кадардан». Шундай қилиб, Доғистонлик ўз-ўзини англашнинг асосий ва энг муҳим таркибий қисми унинг кланга мансублиги ва қишлоқдаги иштироки жамият (худуд).

Агар иккита жамоа ўртасида зиддият бўлса, турли этник гуруҳларга мансуб, у шартномалари ва адатлари билан шафоатсиз

қайтарилган «учун уларникидир «деб номланган этник гуруҳлар томонидан. Шундай қилиб, ҳукмронлик қилмоқда аниқ, тан олинган чегаралар билан худудий тузилиш статус-квони тақдим этди. Доғистонда қўлга олиш синдроми бўлмаган бегона худудларнинг қисмлари ва бундан ташқари, этник ассимиляция мажбурий мажбурлаш билан боғлиқ бўлган чет тили субъектлари ўз худудларига этник гуруҳлар.

Этник омил қонунийликдан олиб ташланди мос равишда майдонлар ва устуворлик берилган этник гуруҳ эмас, балки қишлоқ жамоасига тегишли. Доғистонда миллати ҳақида сўраш ахлоқсиз деб топилган: кимга бундай саволга жавоб берилди, мен муносабат деб ўйлашим мумкин эди у унинг миллатига боғлиқ. Одатда «кайсй юртлусан?» деб сўради. (кумйк.), «моон кисса?» (авар.), ўша. - Мен қаердан келаман. Бу тилни аниқлаш мақсадида қилинган алоқа. Шундай қилиб, Доғистонликлар учун, ҳиссий жиҳатдан психологик тўйинганлик уларга тегишли бўлиб қолаверади у ёки бу қишлоқ жамияти (худуди). Аммо билан бирга ўзини ўзи идентификациялашнинг бир хил юқори даражалари сақланиб қолади - Доғистонликлар, кавказлар, руслар.

Доғистонликларнинг умумий фуқаролик (русча) ўзига хослиги рус маданияти, тили, адабиётисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Кўп авлодлар русларнинг умумий бирлик ғоясидан илҳомланган, тинчлик ва халқлар дўстлиги. Фуқаролик «Мен русман» ҳар бир Доғистонни шахс сифатида белгилайди, унинг Россия Федератсиясига тегишли бўлиши. Устида каби институтсионал даража, идентификация қилиш масаласи Руслар, Россиянинг барча фуқаролари, миллатидан қатъи назар, Конституцияда мустаҳкамланган.

Этник ўзига хосликни шакллантириш жараёни туфайли диний билан ўзаро таъсир ўтказиш ва муҳим алоқага эга бўлиш омил. Шимолий Кавказ шароитида ислом ва миллат, ўзаро қўллаб-қувватлаш ва гўё бир-бирларини боқиш. Бу ерда этник зўравонлик кўтарилиши жараён билан параллел равишда ўтди Исломнинг тикланиши. Миллийнинг узоқ муддатли

Ўзаро таъсири тарихий таркибидаги этник ва конфессионал компонентлар ривожланиш диннинг чуқур кириб боришига олиб келди Доғистон халқларининг миллий психологияси. Доғистонда этник ва миллий-худудий мураккаб ўзаро таъсир ҳолатида. Этник келиб чиқиши маданиятини, этнос анъаналарини сақлаб қолиш учун асос бўлиб хизмат қилади ва миллий-худудий - бу жамоа худуди, республика қиёфаси. Шахсиятнинг ушбу турлари ҳар ким мустақил равишда ёки ўз ҳиссасини қўшиб ҳаракат қилиши мумкин, ёки бир-бирига қарши туриш орқали. Доғистон нимани таърифлашнинг энг яхши намунаси дур алоҳида халқларнинг тарихи ва маданияти ҳар бири алоҳида дўстдан, маданиятларнинг ўзаро таъсири контекстидан ташқарида бўлиши мумкин эмас. Республикачилик ўзига хослиги маҳаллий шахсда пайдо бўлади у ёки бу миллатнинг худуди ва миллий тупроги. Республикачининг ўз қонунлари бор, у ривожланади она юрт, кичик ватан қиёфасини ривожлантириш билан бирга. Сифатида маҳаллий худудий мансублик мезонларидан бири республика ўзига хослиги онги ажралиб туради, бу Доғистонда яшовчи деярли барча халқларга хосдир.

Ўзаро алоқаларнинг ижобий тарихий тажрибаси Россия Федерацияси ва Доғистон Республикаси халқлари билан МДХ мамлакатлари (Озарбайжон, Ўзбекистон, Тожикистон)

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги (МДХ) ташқи муҳим минтақавий устуворлик Россия сиёсати. Бунинг пайдо бўлишининг ўзига хос хусусияти давлатлараро ассотсиация, аксинча шунга ўхшаш бошқа уюшмалардан унинг таълим олди давлатларнинг бирлашиши натижаси ва парчаланиш оқибати бир пайтлар ягона давлат - Совет Иттифоқи. Ажралишдан кейин 1991 йилда СССР 15 ташкил этди мустақил давлатлар, бугунги кунда улардан 12 таси МДХ таркибига киради. Россия билан муносабатларнинг ижобий тарихий тажрибаси ва, Хусусан, РД, МДХ давлатлари билан мисолда кўрсатилади Озарбайжон, Ўзбекистон ва Тожикистон. Доғистон этник таркиби ва маданий қадриятлари бўйича ва Озарбайжон ўтмишда ва ҳозирда ҳамжамиятни ташкил қилади, жумладан, худудий яхлитлик. Тафаккур жиҳатидан тилдан ташқари озарбайжонликлар яқин Кавказнинг туб аҳолиси ва авваламбор - Доғистон, Доғистон тилида сўзлашадиган аҳоли. Бошқалардан озарбайжонликлар Волга бўйи, Ўрта Осиё ва Сибирдаги туркийзабон халқлар нафақат турмуш тарзи, маданияти, урф-одатлари билан фарқ қилади, балки ва антропологик тип. Совет ҳокимияти йилларида фаол равишда кичик халқларни ассимилятсия қилиш амалга оширилди. Биринчидан Доғистонда ёзувларнинг ишлашини тақиқлади тиллар (Шахуриан, Уди, Авар, Лезгин). Кейин, узоқ ва машаққатли курашдан сўнг лезгин тили кичик мактаб билан умумтаълим мактабида ўқиш ҳуқуқини олди соат сони. XX асрнинг 40-йилларида. барча аварлар, шахурияликлар, Удинлар, татслар, талишлар, озарбайжонда лезгинларнинг бир қисми «пўлат» Озарбайжонлар.

Аслида, Озарбайжон, Доғистон сингари, кўп миллатли давлат. Олдин содир бўлган тарихий жараёнлар Совет ҳокимиятининг ўрнатилиши (1920-1991) кэнг тарқалган эди. Этник гуруҳлар ва

тилларнинг синтези табиий жараён эди.

Айнан бу хусусият тарихий этномаданийликни таъминлади Доғистон ва Озарбайжон халқлари жамоаси. Ушбу жамият иқтисодий ҳамжамият, анъаналар билан мустаҳкамланди деҳқончилик ва чорвачиликда ишлаб чиқариш маданияти. Табиийки, Ислом халқларнинг синтезида муҳим рол ўйнаган ва ўйнаган рол. Анъанавий Озарбайжонда иккита маҳаллий этник гуруҳ - озарбайжонлар ва лезгинлар. Ушбу градатсия мос келди ва исломнинг асосий йўналишлари: шиалар - озарбайжонликлар (тил ҳисобга олинмаган), сунитлар - лезгинлар. Озарбайжон ўртасидаги сиёсий муҳитдан қатъи назар, Россия ва, хусусан, Доғистон, тарихий этномаданий миллатлар ҳамжамияти - бу мавжуд бўлган ҳақиқат оғ, бу икки кишининг маънавий ва моддий ҳаётида республикалар. Россия ва Ўзбекистон халқларининг ўзаро алоқалари тўғрисида кўп жиҳатдан учун юз берган 1991 йилда СССРнинг кулаши таъсир кўрсатди. Энг оғир иқтисодий оқибатларга олиб келадиган Ўзбекистон, шунинг учун Тошкент, босқичма-босқич енгиб ўтишнинг умумий курсини олиб боради Россияга қарамлик, иложи бўлса, сақлаб қолишга ҳаракат қилди у учун муҳим бўлган иқтисодий алоқалар, уларни даражага етказиш тенг ҳуқуқли ҳамкорлик.

1992 йил 13 ноябрда Россия ва Ўзбекистон ўзаро келишдилар савдо алоқалари тўғрисидаги ҳукуматлараро битим, ҳозиргача улардан бири сифатида саралаш икки томонлама савдо-иқтисодий асосий ҳужжатлар ҳамкорлик. Икки томонлама иқтисодий мослашув Ўзгарган ҳақиқат билан ҳамкорлик ниҳоятда катта эди оғриқли бўлиб, унга кўпгина омиллар таъсир кўрсатди салбий.

1991-1995 йилларнинг охирида гуманитар соҳадаги Россия-Ўзбекистон алоқалари таназзулни бошдан кечирган уларнинг ҳолатидаги омиллар мутлақо салбий бўлиб туюлди. 1992 йил ўрталарига қадар улар ҳам асосан даражада ривожланди МДҲ, 1992 йил ўрталаридан эса - икки томонлама асосда. Москва томонидан тузилган гуманитар соҳадаги шартномалар ва Ушбу даврда Тошкент деярли амалга оширилмади машқ қилиш. Ушбу даврнинг

асосий ижобий натижаси бўлди Ўзбекистон Республикасининг рус маданий марказини яратиш 1994 йил 2 март Ўзбекистоннинг.

Россияга нисбатан сезиларли бурилиши бошланди 2003-2004 йилларда, Ғарб сиёсатчилари танқидни кучайтирганда Тошкент нодемократик, Қўшма Штатлар еса тугатилишини еълон қилди унинг Ўзбекистонга ҳарбий ва қисман иқтисодий ёрдами. ИН берилган шартлар 2004 йил 16 июнда Россия ва Ўзбекистон томонидан тузилди Стратегик шериклик шартномаси. Андижондан кейин Россия И. Каримов режимини қўллаб-қувватлаган 2005 йилги воқеалар, Ғарб эса унга яқинлашиш, кучли босим ўткази бошлади Москва ва Тошкент тезлашди ва 2005 йил 14 ноябрда томонлар 2006 йил 23 июнда Иттифоқчилик муносабатлари тўғрисидаги шартномани имзолади. Ўзбекистон КХШТ тизимига қайтди, бу охир-оқибат дегани эди унинг ташқи сиёсатини Россияга нисбатан қайта йўналтириш. Охиридан 2006 йил Москва ва Тошкент ўзларининг очилишига тайёргарликни бошладилар икки мамлакат худудидаги бош консуликлар. Россия ва Тожикистон ўртасидаги муносабатлар кўп асрлик тарихга эга тарих ва вақт синовидан муносиб равишда ўтган. Булар Россиянинг бошқалар билан муносабатларидан фарқли ўлароқ муносабатлар минтақа халқлари, шаклланишидан ўтган ва ривожланган бутунлай бошқача тупроқ, бу уларга алоҳида ўзаро таъсир кўрсатди қизиқиш ва аҳамият. Улар асосланган эди қуйидаги омиллар:- қадимги тожикларнинг яшаш жойига асос сифатида минтақанинг маҳаллий аҳолиси, уларнинг географик жойлашувининг яқинлиги; - давлат таълимининг қадимийлиги; - тижорат ва иқтисодий манфаатлар; - ирқий - лингвистик ва маданий ўхшашликлар.

Ушбу омилларга қўшимча равишда, улар бир мунча интуитив ва ўз-ўзидан халқларимизни бир-бирига яқинлаштирди, бошқа сабаблар ҳам бўлиши мумкин эди, мансабдор шахснинг стратегик манфаатлари ва манфаатларидан келиб чиқиб тарихий тараққиётнинг у ёки бу босқичида ҳукмрон доиралар. Бундан ташқари, улар кўпинча даражага қараб ўзгариб турарди томонларнинг ҳар-

бий-иқтисодий салоҳияти. Аммо буларнинг барчаси билан асосий нарса кузатилади: Россия Федерацияси, аста-секин қудратли кучга айланди, бўлди ва қолди Ғарб ва Шарқни ва русларни боғлайдиган энг муҳим алоқа Тожиқлар - тақдирли шерик, ўзига хос қутқарувчи ва уларнинг давлат ва миллий-маданий кафолати уйғониш.

1991 йилда мустақилликка эришган пайтга келиб Тожиқистон ривожланган аграр-саноат мамлақати эди ва бўлган кейинги ривожланиш учун яхши бошланғич позициялар. Аммо, Тожиқистонда бошланган фуқаролар уруши ҳақиқатдир уни алоҳида қисмларга бўлиниши ва бутунлай йўқ бўлиб кетишига яқинлаштирди дунё харитасидан. Россия қатъий ва изчил ҳимоя қилди Тожиқистон бирлиги ва миллий мустақиллиги. Тожиқистон катта иқтисодий, ҳарбий ва дипломатик ёрдам. Инқилобдан олдин ва кейин Россия Тожиқистонни кўрсатди кўп асрлик ижтимоийни энгишда муҳим ёрдам - иқтисодий қолоқлик. Совет даврида, туфайли марказлаштирилган давлат ресурслари Тожиқистонга улкан моддий ва молиявий ресурслар юборилди, илғор технологиялар, илмий-техник ходимлар ва муҳандислик ходимлар. Натижада, нисбатан қисқа вақт ичида Ҳаддан ташқари қолоқликни энгиб, Тожиқистон бўлди ўртача иқтисодий ва ижтимоий даражага эга мамлақатга ривожланиш.

Давлатнинг янги тарихий шароитида Тожиқистон ва Россия ўртасида мустақиллик 1992 йил 8 апрелда имзоланди. 25 имзоси 1993 йил май ойида «Дўстлик, ҳамкорлик ва ўзаро ёрдам тўғрисида» битим Тожиқистон Республикаси ва Россия Федерацияси ўртасида «, шунингдек, келишув «ўртасидаги иттифоқчилик муносабатлари тўғрисида Тожиқистон Республикаси ва Россия Федерацияси, ХХИ асрга йўналтирилган «мавзусидаги 1999 йил 16 апрелда сарҳисоб қилинган кўп қиррали учун мустаҳкам сиёсий ва ҳуқуқий асос икки мамлақат ўртасидаги ҳамкорлик, турли хил таъсир кўрсатмоқда сиёсий, ҳарбий, иқтисодий, савдо ва маданий-маърифий соҳалар. Ушбу иккала шартнома ҳам сиёсий ва ҳуқуқий ҳужжатлар сифатида белгиланади узок муддатли ҳамкор-

ликнинг устувор йўналишлари Тожикистон Республикаси Россия билан. Русча-тожикча босқич Президентнинг биринчи расмий ташрифидан кейинги муносабатлар Россия Федерацияси Владимир Путин республикага 2004 йил 16-17 октябр кунлари бўлиб ўтган Тожикистон. Ташриф давомида 14 та муҳим шартномалар имзоланди, улар иқтисодий ривожланишни янада ривожлантириш учун асос яратди, савдо ва маданий алоқалар. Россия ва мустақил давлатлар ўртасидаги муносабатларнинг моҳияти, Совет Иттифоқи қулаши натижасида пайдо бўлган ўзгаришлар ўзгариб бормоқда. Албатта, географик яқинлик, баъзи ҳолларда этник ва маданий ҳамжамият, яқин тарихий алоқалар бўлади ушбу муносабатларга алоҳида белги беринг. Шунга қарамасдан рус тилининг алоҳида мавжудлигининг «учинчи ўнлигида» Федерация ва собиқ чегара республикалари, бу «ўзига хослик» бўлади камайишни давом этинг. Натижада, аксарият штатлар Бутунги кунда психологик жиҳатдан қабул қилинадиган МДХ кўплаб руслар Россиядан ажралиб туради, аммо тўлиқ эмас «Чет эл» аста-секин тоифага ўтади чет давлатлар. Закавказия ва Марказий Осиё давлатлари борган сари ўзларининг қўшнилари билан оммавий онгда бирлашадилар собиқ СССРдан ташқарида.

Россия Федерациясида амалга ошириш ва мувофиқлиги ва Доғистон Республикаси конституциявий ҳуқуқлари ва эркинликлари (сўз ва дин эркинлиги) миллатлараро ва динлараро соҳа

Россия Федерацияси Конституциясида шахсни тан олиш, унинг ҳуқуқлари ва эркинликлари, давлатнинг энг юқори қадриятидир конституциявий асосий тамойилларидан бири бино. Конституция (2-модда) мажбуриятни белгилайди давлатлар инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳурмат қилади ва ҳимоя қилади ва фуқаро. Бу шуни англатадики, бу нафақат жуда муҳимдир кенг қабул қилиш ва қонунчилик (конституциявий) ҳуқуқлар ва эркинликларни мустаҳкамлаш, шунингдек, уларнинг ҳақиқий ифодаси шахс, жамият, давлатнинг кундалик ҳаёти. Учун инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликлари мавжуд бўлмаслиги учун декларатив характерга эга бўлиб, самарали яратиш керак уларни ҳимоя қилиш механизми. Шуни ёдда тутиш керакки, ичида Россия Федерацияси Конституциясининг 72-моддасига мувофиқ («б» банди 1-қисм) ҳимоя қилиш инсон ва фуқаронинг ҳуқуқлари ва эркинликлари биргаликда Россия Федерацияси ва унинг таркибий тузилмаларининг юрисдикцияси. Россия Федерацияси Конституциясининг 28-моддасида: «Барчага виждон эркинлиги, дин эркинлиги кафолатланган, якка тартибда ёки биргаликда ўқитиш ҳуқуқини ўз ичига олади бошқалар билан бирон-бир динни тутиш ёки ҳеч кимга еътиқод қилмаслик, диний ва бошқа нарсаларни эркин танлаш, тарқатиш ва тарқатиш эътиқод ва уларга мувофиқ ҳаракат қилинг. « Виждон эркинлиги ва дин эркинлиги асосланади йўқ бўлган Россия давлатининг дунёвий табиати дин давлат сифатида ўрнатилиши мумкин эмас ёки мажбурий. Диний бирлашмалар ажратилган давлатлар ва қонун олдида тенгдирлар. Россия Федерациясида диний бирлашмалар тақиқланган, фаолияти соғлиққа зарар етказиш билан боғлиқ фуқаролар, фуқаролик бурчларини бажаришдан бош тортиш ёки ноқонуний хатти-ҳаракатлар қилиш истаги билан.

Виждон эркинлиги, эркинлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш дин ва диний бирлашмалар назарда тутилган Санъат. РФ Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 5.26-моддаси. Россия Федерацияси Жиноят кодексига жиноятчи назарда тутилган ҳуқуққа тўсқинлик қилиш виждон ва дин эркинлигига (148-модда). Доғистон Республикаси узоқ ривожланиш тарихига эга давлатчилик. Нисбатан қисқа вақт ичида республикада даврнинг тарихий меъёрлари эди олтига конституция қабул қилинди (1921, 1927, 1937, 1978, 1994, 2003). Доғистон Республикаси Конституцияси 2003 йил (10 қабул қилинган) Россия Федерацияси Конституцияси қабул қилинганидан кейин йиллар ва 5 ҳуқуқларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги Европа конвенцияси ратификация қилинганидан бир неча йил ўтгач ва инсон ва фуқаро эркинликлари) инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари махсус боб бағишланган. Унинг таркибида қирққа яқин киши бор иқтисодий, сиёсий, мумкин бўлган ижтимоий, маданий ҳуқуқлар ва эркинликлар ҳар бир фуқаронинг эгаси (миллийлигидан қатъий назар, принципни бузадиган диний ва бошқа мансублик ҳуқуқ ва эркинликларнинг тенглиги). Доғистон Республикаси Конституцияси кўшларни такрорлайди таъкидлаш учун мўлжалланган Россия Конституциясининг қоидалари ҳуқуқий асосий тамойилларнинг конституциявий аҳамияти инсон ва фуқаронинг мақоми асосийнинг асосий манбаи ҳуқуқий ходисалар.

Доғистон Республикаси, юқорида таъкидлаб ўтилганидек, битта Россия Федерациясининг бир неча таркибий тузилмаларидан фарқ қилади махсус етно-сиёсий-географик позиция, «унинг «тарихий тараққиёт, кўп миллатли. Устида ушбу минтақа ҳудуди Россия манфаатларини бирлаштиради сиёсий соҳада Ғарб ва мусулмон Шарқи мамлакатлари, ахборот, ҳарбий рақобат. Таъкидланганидек Россия Федерацияси Президенти В.В. Путин, айнан унинг ўзига хос ҳолати туфайли 1999 йилда чечен террорчилари ҳудудга бостириб кирган Доғистон Республикаси ўз сепаратистларига эришиш учун мақсадлар, «ҳозирги пайтда ва

бу ерда Россиянинг тақдири ҳал қилинди.» Республикада инсон ҳуқуқларини конституциявий ҳимоя қилиш тизими Доғистонга қуйидагилар киради: Доғистон Республикаси Президенти, инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларининг кафили; Халқ Доғистон Республикаси Ассамблеяси (қонун чиқарувчи орган); органлар Доғистон Республикасининг ижро этувчи ҳокимияти; ҳудудий федерал ҳукумат органлари. Инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишини ҳисобга олсак - Россия Федерациясининг қўшма юрисдикцияси предмети ва унинг субъектлар, Доғистон Республикаси давлат ҳокимияти органлари ва федерал ҳукумат органлари ягона ташкил қилади инсон ҳуқуқларини конституциявий ҳимоя қилиш тизими. Махсус жой инсон ҳуқуқларини конституциявий ҳимоя қилиш тизимида тўғридан-тўғри шакл бўлган маҳаллий бошқарув одамлар томонидан ўз кучларини амалга ошириш. Давлатнинг конституциявий ҳуқуқий сиёсатининг мақсадлари Доғистон Республикасида адвокат - фуқароларнинг мослашуви ижтимоий ўзгаришларга; институтсионализатсия демократик қадриятлар; омилларни йўқ қилиш бу жараёнга тўсқинлик қилмоқда. Давлат ва дин ўртасидаги муносабатлар муаммоси уюшмалар нафақат ҳуқуқий тартибга солинади федерал даражада, шунингдек, Россия Федерацияси таъсис объектлари даражасида. Доғистон Республикасининг (РД) виждон эркинлиги тўғрисидаги қонунчилиги улар: Россия Федерацияси Конституцияси, Доғистон Республикаси Конституцияси, Доғистон қонуни виждон эркинлиги, дин ва диний эркинлик ташкилотлар «1997 йил 30 декабрда, Доғистон Республикасининг Қонуни» Ваҳҳобий ва бошқа экстремистик ҳаракатлар Доғистон Республикаси «1999 йил 16 сентябрда.

Россия Федерациясида давлат ва диний муносабатлар ташкилотлар дунёвий табиатни тан олишга асосланган Россия давлати, фуқароларнинг динга бўлган муносабатидан қатъий назар тенглиги, виждон эркинлиги кафолатлари ва дин (Россия Федерацияси Конституциясининг 28.29-моддаси). Шунга ўхшаш

қоидалар Конституцияда мавжуд Доғистон Республикаси 2003 йил, унда республика деб таъкидланган Доғистон дунёвий давлат. Маълумки, йўқ дин давлат сифатида ўрнатилиши мумкин эмас ёки мажбурий. “Диний бирлашмалар ажратилган давлатлар ва қонун олдида тенгдирлар, - дейди Арт. Конституциянинг 17-моддаси Доғистон Республикаси. Республика конституцияси ҳуқуқлардан фойдаланишни тақиқлайди зўравонлик билан йўқ қилиш ёки ўзгартириш учун эркинликлар конституциявий тузум ва рус яхлитлигини бузиш Федерацияси ва Доғистон Республикаси, қуролли яратиш шаклланишлар, тарғибот ва ижтимоий, ирқий, миллий ва диний келишмовчиликлар (16-модда).»Виждон ва диний эркинлик тўғрисида» Федерал қонун уюшмалар «1997 йил 26 сентябрда асосийси аниқланди Доғистон Республикаси «Виждон эркинлиги тўғрисида» ги қонунининг мазмуни, дин эркинлиги ва диний ташкилотлар «, этно-конфессионал хусусиятларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда республикада. Умуман айтганда, Доғистон Республикаси қонунининг ҳуқуқий нормалари бундай эмас «Виждон эркинлиги тўғрисида ва» Федерал қонунига зид келади диний бирлашмалар «, гарчи ҳуқуқий жиҳатдан фарқлар мавжуд бўлса ҳам диний бирлашмалар фаолиятини тартибга солиш Доғистон Республикаси.»Виждон эркинлиги тўғрисида» ги республика қонуни ўз ичига олади диний ташкилотларнинг мақоми тўғрисидаги боб. Унда диний бирлашмалар, диний гуруҳларнинг таърифлари йўқ. Таснифлайдиган федерал қонундан фарқли ўлароқ ҳудудий ҳудудига қараб диний ташкилотлар маҳаллий ва марказлашган фаолият соҳалари, Доғистон Республикаси қонуни уларни маҳаллий ва республика (10-модданинг 4-банди).

Диний ташкилотларнинг ушбу таснифи имкон беради маҳаллий ва республика ўртасида эканлиги ҳақида гапириш Диний ташкилотлар ҳар доим ҳам ўзаро муносабатларга эга эмаслар бўйсуниб, чунки маҳаллий диний ташкилот ва республика ташкилотининг бир қисми бўлмаслик. Доғистон Республикаси қонуни маҳаллий мақомини аниқлаб беради каби хусусиятни

тузатувчи диний ташкилот ҳудудда фаолиятни амалга ошириш зарурати муниципалитет. Шунинг учун, маҳаллий диний ташкилот ўз уставини амалга ошира олмайди бошқа муниципалитет ҳудудидаги мақсадлар. Республикадаги этно-конфессионал вазиятнинг ўзига хос хусусиятлари Ислом республикасини яратишга йўл қўйилмаслигини тушунтиради миллий асосда диний ташкилот (Санъатнинг 6-банди). 10). Ушбу тақиқнинг ўрнатилиши чеклаш билан боғлиқ виждон эркинлиги ва диний бирлашмалар яратиш эркинлиги. Юқорида айтиб ўтганимиздек, Догистон Республикасининг Озодлик тўғрисидаги қонуни виждон бундай ташкилий ва қонунийликни таъминламайди диний бирлашма шакли, диний гуруҳ сифатида, лекин республика диний ташкилоти, унинг тузилмалари республика ҳудудида фаолият юритган камида эллик йил давомида қонуний равишда ушбу диний ташкилот мурожаат қилган пайтдаги йиллар давлат аризаси билан рўйхатдан ўтказувчи органга рўйхатдан ўтиш, ўз исмларида сўзлардан фойдаланиш ҳуқуқига эга «Догистон», «Догистон Республикаси» ва улардан ҳосилалар (10-модда). Санъатда. Қонуннинг 33-моддасида диний ташкилотлар йўқлиги айтилган уларнинг мавжудлигини тасдиқловчи ҳужжатга эга бўлиш ҳеч бўлмаганда тегишли ҳудудда ўн беш ёшда, юридик шахс ҳуқуқларидан фойдаланади олдин ҳар йили қайта рўйхатдан ўтказилиши шарт белгиланган ўн беш йиллик муддат. Шундай қилиб, кўриб чиқиладиган қонун иккитасини назарда тутаяди бир ташкилий-ҳуқуқий шакл доирасида диний ташкилот мавжудлигининг варианты.

Бир ҳолда ташкилот рўйхатдан ўтган пайтдан бошлаб барча ҳуқуқлардан фойдаланади юридик шахс ва бундан кейин йиллик талаб қилинмайди қайта рўйхатдан ўтказиш, иккинчи ҳолда эса йиллик қайта рўйхатдан ўтказиш, 15 йилгача. Догистон Республикасининг Виждон эркинлиги тўғрисидаги қонуни тартибга солади диний таълим муассасаларини яратиш тартиби, фақат республика ва маҳаллий (туман ва шаҳар) диний ташкилотларга эга унинг қонунлари ва қонунларига мувофиқ

ҳуқуқ диний таълим муассасаларини яратиш. Булар Қонун талаблари ҳам назоратни таъминлашга қаратилган билан диний таълим муассасалари фаолияти учун давлат органларининг партиялари, албатта, ичида, қонун билан рухсат этилган. Дунёвий моҳиятини баён этган ҳолда таҳлил қилинган қонун давлат таълим тизими, шу билан бирга, имкон беради ўрганиш билан боғлиқ фанларни киритиш имконияти дунё динлари тарихи, диний ахлоқ, ахлоқ ва давлат тизими ўқув дастуридаги ахлоқ таълим муассасалари (8-модда). Қонун тўғрисидаги моддага баъзи қўшимчалар киритилди диний таълим олиш учун фуқаролар: ота-оналар ёки болаларнинг олиш ҳуқуқидан қатъи назар, уларни алмаштирадиган шахслар диний таълим уларнинг олиншини таъминлаши керак асосий умумий таълим (4-бет, 7-модда). Доғистон Республикасининг Виждон эркинлиги тўғрисидаги қонуни назарда тутуди диний таълимни олиб бориш механизмини ишлаб чиқадиган бир қатор нормалар. Шундай қилиб, Санъат бўйича. Доғистон Республикаси Қонунининг 9-моддасида барча диний таълим муассасалари каби Доғистон Республикаси ҳудудида рўйхатдан ўтган, ҳеч қачон рўйхатдан ўтган, аммо диний маросим ўтказмоқчи бўлган биринчи навбатда Доғистон Республикаси фуқароларини ўқитиш ўз ўқув режалари ва дастурларини мутахассис билан мувофиқлаштириш республика диний ҳузурида фаолият юритадиган кенгашлар тегишли диний ташкилотлар. Қаерда диний таълим муассасаларининг ишига рухсат берилмайди агар давлат бўлмаса, диний таълимга диний таълим лицензияси тадбирлар. Эксперт кенгашларининг таркиби, қонунга мувофиқ, мажбурийдир тегишли республика томонидан тасдиқланиши керак диний ташкилотлар. Шу билан бирга, Эксперт таркиби кенгашларга давлат вакиллари кириши мумкин ҳокимият, маҳаллий ҳокимият органлари.

Шундай қилиб, Қонуннинг мазмуни доирасида диний фаолият таълим муассасалари амалга оширилиши керак нафақат давлат органлари томонидан назорат қилинади лицензиялаш жараёнида, шунингдек республика томонидан тегишли мазҳабдаги диний

ташкilot, эксперт кенгашлари тузиладиган. Республикадаги диний вазиятнинг мураккаблашуви билан изоҳланди давлат органида рўйхатдан ўтиш талабини киритиш диний ишлар бўйича РД шартномалари (битимлари) Доғистон Республикаси фуқароларининг чет элларда диний таълимини ташкил этиш давлатлар (9-модданинг 5-банди). Таъминлаш зарурати муаммоси кетаётган шахсларни ўқитиш устидан давлат назорати чет элда, ҳаётнинг ўзи буни қўйди. Юқорида таъкидлаб ўтилганидек, кўпинча чет элда диний таълим ниқоби остида давлатлар аслида диний экстремистлар ўқитилган ва бу ҳақда тез-тез матбуотда хабар берилган. Давлат мажбуриятни ўз зиммасига олади виждон эркинлиги кафолатларини сўзсиз таъминлаш, талаб қилиш ҳуқуқини сақлаб қолган ҳолда, дин эркинлиги ҳар бир фуқародан қатъий равишда қонун доирасида ҳаракат қилиш. Фуқаролар томонидан ташкил этилган диний ташкilotлар керак Озодлик тўғрисидаги қонун талабларига жавоб беради виждон.

Ташкilot диний деб тан олинishi мумкин эмас, агар таъсис ҳужжатлари муаммоларни ҳал қилмаса дин, ибодат, бошқа диний маросимлар, шунингдек динни ўргатиш ва диний таълим. Маҳаллий диний шахсларни давлат рўйхатидан ўтказиш жараёнида ташкilotлар Доғистон Республикаси Адлия вазирлиги таъсис ҳужжатларини штатсиз қайтаради агар фикр йўқлиги аниқланса, рўйхатдан ўтиш Республика диний ташкilotи Эксперт кенгаши. Давлат диний ўқувларини ўтказиш тартиби ҳукумат қарори билан ташкил этилган экспертиза Доғистон Республикасининг 1999 йил 19 апрелдаги 104-сонли «Эксперт тўғрисида Давлат диний тадқиқотлар кенгаши Доғистон Республикаси Адлия вазирлигида экспертиза «. Диний экспертизадан ўтказиш зарурати пайдо бўлиши мумкин бўйича жиноий иш қўзғатиш жараёнида аниқланиши керак Санъат. Россия Федерацияси Жиноят кодексининг 239-моддаси («Ташкilot фуқароларнинг шахсияти ва ҳуқуқларини бузадиган уюшмалар «). Шундай қилиб, Доғистон Республикаси биринчилардан бўлиб ҳисобланади Россия Федерациясидаги субъектлар минтақавий

қабул қилдилар эркинликни тартибга солувчи ва кафолатловчи қонун виждон. Ушбу қонун ҳужжатида ўзига хослик ҳисобга олинган конфессионал муносабатлар, ҳуқуқий нормаларни ўз ичига олади, динлараро ва конфессиялараро тинчлик ва барқарорлик. Доғистон Республикаси биринчилардан бўлиб рус тилида Федерация диний экстремизм муаммосига дуч келди. Диний вазиятнинг ўзига хос хусусияти хусусиятларини олдиндан белгилаб қўйган ўртасидаги муносабатларни тартибга солувчи Доғистон Республикаси қонунчилиги давлат ва дин. Доғистон - аҳолининг диний фаоллиги юқори бўлган республика, бу ерда кўпчилик аҳолиси сунний исломни қабул қилади.

Доғистон ўзининг сўнгги тарихида қарама-қаршилиқни бошдан кечирди мусулмонларнинг маънавий бошқаруви олдида анъанавий ислом Доғистон ва ваҳҳобийлик. Бунинг энг ёрқин намунаси - бу қабул қилиш Доғистон Республикасининг 1999 йил 16 сентябрдаги қонуни «Тақиқлаш тўғрисида Ваҳҳобий ва бошқа экстремистик ҳаракатлар Доғистон Республикаси «. Минтақада ва умуман мамлакатда барқарорликни сақлаш Доғистон Республикасида бирлаштирилган дастур этно-конфессионалликка эришишга қаратилган тадбирлар бағрикенглик, этно-конфессионалликни сақлаш ва мустаҳкамлаш республика макони, тинч яшаш ва битта халқ ичида конфессиялар ва конфессияларнинг ҳамкорлиги Доғистоннинг ҳудудий ва диний макони, Россия, шунингдек, минтақавий модел асосларини ишлаб чиқди минтақанинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда диний сиёсат. Россия Федерацияси қонунчилигига биноан, уни намойиш қилиш ноқонуний ҳисобланади диний эътиқодга асосланган ҳар қандай камситиш шакли, маълум бир диний конфессияга тегишли. Албатта, бу ҳолда фуқароларнинг судланганлиги керак эмас қонун ҳужжатларига зид келади. Баъзи мамлакатларда Куръон меъёрлари меъёрларга тенглаштирилган ҳуқуқлар. Доғистон Республикасида Россия Федерацияси таркибида у табиий равишда қонун манбаи бўлиши мумкин эмас. Лекин ахлоқ нормалари қонун нормаларига зид келмайди, бундан ташқари,

Ҳақиқий қонун - бу қонун деган афзал фикр қолади ахлоқий, ахлоқий ва ахлоқий қарашларга асосланган. Бироқ, дунёвийлик принтсипи ҳақида унутмаслик керак, Россия Конституциясининг 14-моддасида мустаҳкамланган: «Рус Федерация - дунёвий давлат. Ҳеч қандай дин қила олмайди давлат ёки мажбурий деб белгиланади, диний бирлашмалар давлатдан ажратилган ва тенг ҳуқуқли қонун олдида».

Интернет экстремистик шакллантириш воситаси сифатида фикрлаш, молиялаштириш ва янги аъзоларни жалб қилиш террористик ташкилотлар

Ҳозирда Интернет, Бутун Жаҳон тармоғи асосий ташвиқот ҳисобланади деярли барча халқаро фойдаланадиган канал миллий террористик ва экстремистик ташкилотлар. Интернетнинг мавжудлиги ва мащурлиги нафақат имкон беради шахс ёки гуруҳнинг онгли онгини бошқариш, аммо ва баъзи ҳолларда асосий геосиёсий ўзгариш давлатнинг салоҳияти - миллий менталитет, маданият, одамларнинг маънавияти. Интернет жуда содда ишлов бериш ва уланиш пайтида махсус билимларни талаб қилмайди компьютерлардан, ўйин консолларидан, турли хил асбоблардан ва телефонлар. Ахборотни тармоқ орқали тарқатиш талаб қилинмайди катта маблағлар, қайта алоқа механизми самарали ишлашга имкон беради сайтларнинг фойдаланувчиси ва юқори узатиш тезлиги билан алоқа қилиш маълумотлар, тармоқнинг трансмиллий табиати нафақат тахмин қилади фойдаланувчиларнинг оммавий аудиториясининг мавжудлиги, шунингдек уларни сақлаб қолиш махфийлик, интерактив хизматларнинг катта танлови. Интернетдаги мафкуравий қарама-қаршилиқ ҳодисалари анъанавий чақириқлар ва таҳдидлар билан бир қаторда ҳаракат қилиш ноҳарбий воситалар сифатида миллий хавфсизлик сиёсий ва стратегик мақсадларга эришиш ва уларда самарадорлик кўпинча ҳарбий террорчилардан устун туради маблағлар. Тўғридан-тўғри террорчи билан бир қаторда тармоқдаги (ва бутунги кунда уларнинг сони бир неча минг) жуда кўп сонли янгиликлар порталлари ва сайтлари мавжуд террористик ташкилотлар билан бевосита боғлиқ бўлмаган, аммо ўзларининг мафкураларини баҳам кўриш ва террорчиларни таъминлаш турли шаклларда қўллаб-қувватлаш. Кўп сайтлар вақти-вақти билан ўзларининг манзилларини, рўйхатдан ўтиш серверларини ўзгартирадилар ва экстремистик ва террористик ташкилотлар таркибига тез-тез кириб борадилар компьютерни

яхши биладиган мутахассислар ва телефони бузиш, чет тилларини билиш, яхши таниш манипулятсион технологиялар ва фойдаланувчи психологияси.

Албатта, юқори малакали мутахассисларни жалб қилиш терроризм тарафдорлари томонидан ҳар қандай воситалардан фойдаланилади - ғоявий ва психологик ишлов беришдан, шантаждан, уларга ва уларнинг аъзоларига қарши тўғридан-тўғри зўравонлик билан таҳдид қилиш оилалар. Бироқ, иқтисодий омиллар ҳал қилувчи аҳамиятга эга нақд тўловларни ўз ичига олган ҳолда, тақдим этиш имконияти юқори турмуш даражаси. Маъмурият учун, тўлдириш ва террористик сайтларнинг таркиби умуман зарур эмас тоғларда, чўлда ёки қароқчилар яширинган жойда бўлинг. Бунинг учун биринчи даражали, кучли компютер технология, энергия ресурсларини узлуксиз етказиб бериш ва тирикчилик. Террористларнинг юқори профессионал порталлари ва сайтлари ташкилотлар инфографиканинг жозибадорлиги билан ажралиб туради, янгилашни тизкорлиги, энг тезкор жавоб минтақалар ва дунёдаги сўнги воқеалар, турли хил ижтимоий йўналтирилган интерфейс турли ёшдаги одамлар гуруҳлари. Техник компонент яхши ўйланган: доменлар одатда рўйхатдан ўтказилади кўғирчоқларда, жойлаштириш серверларда амалга оширилади хорижий провайдерлар, «кўзгу» нинг мажбурий мавжудлиги веб-ресурслари биров ўзгартирилган, аммо осонгина таниб олиш мумкин фойдаланувчилар. Террористик сайтларнинг хавфсизлиги учун барча мавжуд воситалардан фойдаланилади: номаълум ишончли шахслар серверлар, криптографик дастурлар ва дастурлар - «Роутерлар», коллектив пунктларидан Тармоққа кириш кириш (Интернет-кафе, ўқув юртлари ва бошқалар), мобил Аноним СИМ-карталардан Интернет ва бошқа кўп нарсалар. Интернетда трафикни анонимизатсия қилиш дастурини, шифрлаш воситаларини ва махсус паролларни юклаб олишингиз мумкин қурилманинг ИП-манзили ва жойлашишини яшириш учун ёки Интернет хабарларини бир ёки бир нечтаси орқали йўналтириш қонунлари нисбатан қаттиқ

бўлмаган мамлакатларда серверлар террористик ва экстремистик ҳаракатлар. Ижтимоий тармоқлар тобора муҳим аҳамият касб эта бошлайди тўдаларнинг янги аъзоларини жалб қилишдаги роли. Террористик ва экстремистик сайтларда жойлаштирилган жиҳодга оид материаллар, фитнесчиларга оид маслаҳатлар телефонлар ва гаджетлардан фойдаланиш, ташкил этиш тактикаси ва бандит операцияларини ўтказиш, миаалар ва бомбалар ясаш, портловчи моддалар, ўқотар қурооллардан фойдаланиш қурооллар, радикал мафкурачилар диний ҳаракатлар, оддий террорчилар ва иштирокчилар террористик ҳужумлар. Мақсадли индивидуал иш, ижтимоий тармоқ фойдаланувчилари билан ўтказиладиган унинг самарадорлиги расмий шахсдан сезиларли даражада ошади ахборот таъсири. Мутахассислар ишлайди террорчилар ҳақида, тақдимотда жуда ихтирочи тарғибот материаллари. Бу нафақат хабарлар, аудио ва видеофайллар, шунингдек китоблар, мақолалар ва ҳаттоки электрон ўйинлар қайси фойдаланувчилар виртуал террорчи сифатида ҳаракат қилишади, қотил ёки зўрлаган. Ушбу материалларнинг барчаси одатда ажралиб туради радикалистик, субъектив, мойил. Ушбу материалларнинг калит сўзлари зўравонлик, тажовуздор. Бошқа шахсга, жамиятга қарши. Ишончсизлик далилларни бузиш ва уларни сохталаштириш, провокатсиялар узоқ ишлатилган ишлов бериш усулларининг тўлиқ рўйхати эмас. Интернетда терроризмни тарғиб қилиш олдин йўналтирилган жамиятдаги энг заиф ва маргинал гуруҳлар. Хафагарчилик, хўрлик, изоляция психологик ҳолати кўпинча терроризмни тарғиб қилиш учун серҳосил майдон бўлиб хизмат қилади, бу моҳирлик билан радикаллашув ва экстремизмга олиб келади.

Бу аниқ ёши, ижтимоий ва иқтисодий ҳолати, диндорлиги, демографик ва этник хусусиятлари омиллар. Террористик ва экстремистларга алоҳида эътибор сайтлар вояга етмаган фойдаланувчиларга қаратилган. Бу гуруҳ энг кўп сонли гуруҳлардан биридир. Клип фикрлаш муносиб таълимнинг етишмаслиги, танқиднинг етишмаслиги ахборотга ёндашиш,

хизматни таҳлил қила олмаслик хабарлар, «мултфилмлар» ёки видео ўйинлар учун яхши фон жасур террорчилар, адолатли сабаб учун худкушлар.

Сифатида мукофотлар - бу виртуал пуллар, баллар, чиплар тўпланиши ва сақланиши керак. Террористик Интернет фаолиятининг алоҳида жиҳати ресурслар - маблагъва хайрия маблағлари террористик ташкилотлар. Ҳаммаси бу ерда ишлатилади электрон воситалардан тортиб замонавий воситалар тўлов тизимлари Қиwi, Вебмоней, Пайпал, Яндекс пуллари, «Мобил банк» туридаги уяли алоқа операторларининг хизматлари ва крипто валютасига қадар. Тўғридан-тўғри сўровлар билан шуғулланинг хайр-эҳсон қилиш тажрибасизлар учун ҳам осон фойдаланувчига. Аммо электрон тижорат, онлайн харидлар, турли хил маҳсулотларни таклиф қилиш, яхши ёпилган ва эмас фойдаланувчи ҳар доим кимдан ва нимани сотиб олишини аниқлай олади. Онлайн фирибгарликлар жуда кенг тарқалган пул ишлаш усули. Бу эрда ва ўғирлик шахеий маълумотлар, кредит карталарини ўғирлаш, фирибгарлик билан ишлатиш электрон алоқа воситалари, фирибгарликлар ким опди савдоси ва биржалар, интеллектуал мулкни ўғирлаш. Бу ишлатиладиган воситалар ва усулларнинг тўлиқ рўйхати эмас террорчилар. Маблағлар келади деб ўйламанг тўғридан-тўғри террористик ташкилотларнинг ҳисоб рақамларига, каби одатда пул «ювиш» нинг анча узоқ йўлидан ўтади бир қатор қобиқ компаниялари ва банкларининг ҳисобварақлари орқали, ҳатто баъзан қонунийдир ташкилотлар. Интернетдан кенг фойдаланишга қарамай ўз мақсадлари учун террористик ва экстремистик ташкилотларни амалга оширишга имкон берадиган Интернет терроризм мафкурасининг олдини олиш ва унга қарши курашиш, тўшлаш террорчи тайёргарлигини бостириш учун маълумот ҳаракатлар, шунингдек ноқонуний хатти-ҳаракатларнинг далилларини йиғиш. Терроризмнинг олдини олишга нима асос бўлади рус ёшларининг Интернетдаги хатти-ҳаракатлари? Биринчидан, давлатнинг қонунчилик базаси доимо яхшиланиш ва тахмин қилиш ноқонуний ҳаракатлар;

иккинчидан, сайтларни яратиш (сайтлар) билан боғлиқ муаммоларни онлайн муҳокама қилиш радикализм, экстремизм ва терроризм билан, турли хил диний намоёишлар шакллари **ўз** ичига олган; Учунчидан, ушбу сайтларда терроризмга қарши ташвиқот, психологик текширилган, ҳақиқатга асосланган материаллар ва фактлар ва муқобил усулларни таклиф қилиш хулқ-атвор. Барча ижтимоий тармоқлар қамраб олиниши муҳим, ёшларнинг турли аудиториялари томонидан фойдаланилади.

Мафкуравий таъсир кўрсатишнинг замонавий технологиялари Интернет майдони

21-асрда аллақачон бутун илмий йўналиш пайдо бўлди ичида «Таъсир психологияси» номаълум номини олди Бунинг назарий жиҳатлари сифатида қараладиган нарсалар муаммолар (методология, назария ва таъсир механизмлари турли ёш, ижтимоий, этник гуруҳлар) ва унинг амалиётга йўналтирилган таркибий қисмлари (психологик оммавий ахборот воситаларининг нутқиға таъсир қилиш, манипуляция техникаси таъсир, билвосита таъсир технологияси, турли хил маълумотларға психологик таъсир контекстлар ва бошқалар). ЭҶМ таъсири тўрт асосий нарсаға боғлиқ компонентлар (ўзгарувчилар): манба, хабарнинг ўзи, фойдаланувчи, тақдимот контексти. Ўзгарувчилар мумкин сезиларли даражада фарқ қилади ва шунга қараб, натижа таъсир жуда бошқача бўлиши мумкин. Ишончли таъсир қилиш жараёнини моделлаштириш, кўпинча эътибор маълумотни танлашға қаратилган (керак бўлиши керак) долзарблиги, янгилиги, муаммолилиги билан фарқ қилиши керак фойдаланувчининг қизиқишини уйғотиш), драмани ривожлантириш сюжет (семантик «галстук», асосий зиддият, хулоса, келажакка тайёрлик каби яна бир семантик из ушбу мавзуга мурожаат қилинг), маълумотларнинг тўйинганлиги сюжет, маълумотни тақдим этиш тартиби. Ишончли таъсирнинг асосий таркибий қисми тортишув. Бу мантиқий фикрлаш тизими, рақибнинг баҳолаш позитсияларини ўзгартиришға қаратилган. Аргументатсия тузишда қуйидагилар зарур: аниқликка интилиш ва суҳбатдош формулалари учун тушунарли, ишлайди унинг тушунчалари ва атамалари, унинг мотивлари, манфаатларини ҳисобға олиш ва устуворликлар. Сизнинг далилларингиз ҳақиқий бўлиши керак рақиб учун унинг ҳаётий тажрибаси ва бу борадаги хабардорлик даражасига асосланиб, унга тушунарли. Қочинг ҳаддан ташқари ишонтириш ва устунлик, буни унутманг диалог ҳар доим тўғри бўлиши керак.

Ишончли таъсирнинг асосий усуллари сифатида куйидагиларни ажратиш мумкин: семантик талқин; аргументатсия (маҳорат, рақибнинг мантиғида маълумот бериш, унинг қиймат-семантик муносабатининг ўзгаришига таъсир қилади, уларни ўзгартириш ва керак бўлса, уларни ўзгартириш зарурати рақибнинг фикрлаш мантиғига қараб тортишувлар); контр-хужжат (қарама-қарши далилларни келтириб чиқариш суҳбатдошнинг далиллари); босқичма-босқич келишув усули (мантиқий далилларнинг кетма-кетлиги бир қатор алоҳида бўлинади далиллар); кўринадиган қўллаб-қувватлаш усули (билан қисман келишув суҳбатдошнинг далиллари ва уларнинг қарама-қарши далилларини илғари суриш); изоҳларни зарарсизлантириш техникаси; текшириш техникаси маълумот (маълумотларнинг ҳақиқийлигини текшириш ва ишончилилик) ва бошқалар. Ахборотда ишончли таъсирга эришиш учун таркибидан тўғридан-тўғри ва фойдаланиш технологиялари фойдаланиш мумкин билвосита таъсир. Тўғридан-тўғри таъсир қилиш технологиялари истъомолчиларнинг қиймат йўналишлари ва семантик муносабатлари тўғрисида ахборот таркиби анъанавий равишда тўғридан-тўғри дунёқарашни баҳолаш ва мафкурага таъсир қилиш усули мақсадли аудитория, билвосита таъсир ўз ичига олади ёпиқ материал таъминоти (яширин буюм) Ушбу соҳадаги тадқиқотларнинг эхтирожлигига қарамай «Таъсир психологияси» бу борада кўплаб мутахассислар Сфера таъсирининг таъсири борлиги билан белгиланади деб ҳисоблайди унда психотехниклар деб аталадиган нарсалар мавжуд. Таъсир даражаларига кўра психотехникани ажратиш мумкин: - нейрокогнитив даража бизникига қаратилган идрокдаги нейро- ва психофизиологик хусусиятлар ҳар хил шароитдаги маълумотлар (бир хил овоз қоронғи хонадаги оҳанг тинчроқ, ва ёритилганида ҳам баландроқ; бир хил фотосуратлар қора - оқ ва рангли, идрок қилинади ҳар хил; бир хил юз кўпроқ ёки сифатида қабул қилинади улар қандай чизилганига қараб камроқ жозибали кўзнинг ірісі; агар филмда юрак уриши бўлса, бўлиши мумкин синхронлаш эффектини келтириб чиқаради ва томошабин юраги бошланиши

мумкин тезроқ уриш худди шу эффектга овоз билан эришиш мумкин нафас олиш ва бошқалар);-психологик даража (бир хил маълумот ёшга қараб турлича қабул қилинади, истеъмомчининг маълумоти, касбий йўналтирилганлиги маълумот, хабардорлик даражаси ва янгилик даражасидан аналитик ва синтетик маълумотлардан иборат фойдаланувчи қобилиятлари ва бошқалар);-матиқий-семантик даража (ахборот идрок қилинади қиймат йўналишларига қараб ҳар хил мавзуни идрок этиш, унинг семантик муносабатидан ва шахсий устуворликлар). Психотипга боғлиқ идрок этаётган мавзуни ҳар хилидан фарқлаш мумкин ахборотни баҳолаш ва қабул қилиш тенденциялари. Одамлар мойил бошқалар билан ўзаро муносабатларда ҳукмронлик қилиш, кўпроқ бўлади ижобий қабул қилади ва таъсир қилади «доминант хабарлар» деб номланган (улар намойиш қиладилар жамоанинг ушбу аниқ позициясининг тўғрилигига ишонч Бу аниқ позицияни тан олиш талаби ягона тўғри), ва кўпроқ мос келадиган шахслар кўпроқ рози бўлишлари мумкин жойлашувга йўналтирилган маълумотлар ёки келишув топинг.»

Замонавий аргументация ва ғоявий тизимлар далиллар, Интернетдаги манипуляция усуллари бўш жой

Психотехник ва сезги-техник таъсирлар турли хил алоқа шароитлари учун универсалдир ва кўплаб соҳаларда қўлланилади: психотерапия, реклама, менежмент, кадрлар тайёрлаш, оммавий ахборот воситалари ва бошқалар. Ва, албатта, улар фаолдир электрон ахборот муҳитида қўлланилади: яратувчилар томонидан Интернет-контент, ижтимоий тармоқлар ва алоқа тизимлар. Интернетдаги маълумотлар ўзига хос хусусиятга эга Хусусиятлари. Инсоннинг ҳақиқий ҳаёт дунёси алмаштирилади (кўчирилади) ва у тўплам сифатида виртуал дунё билан алмаштирилади

«Ҳақиқат аломатлари». Виртуал таркиб, ҳақиқатни такрорлайди репродуктив таъсир, шахсни келтириб чиқаради ҳаёлий дунёнинг устувор йўналишларига йўналтирилган маънолар. Бизнинг кадриятларимизга таъсир қиладиган технологиянинг маъноси, ҳақиқатни «монитор» ҳақиқати билан алмаштиришни кўзгатади Кўпинча қайси маъно техникаси ишлатилади ўзини тутиш мотиватори деб даъво қиладиган таркиб фойдаланувчиларми? Рамзлар ва афсоналар ижтимоий-маданий таъсир омиллари сифатида. Коллектив онгнинг ушбу икки компоненти кўпинча бир-бирлари билан аниқлаш, аммо, уларнинг нуқтаи назаридан ахборот истеъмолчисининг маънолари ва кадриятларига таъсир қилиш, уларнинг табиати ва амалга ошириш механизмлари бошқача. Миф деярли ҳар доим «архаик қатламларга мурожаат қилади онг « Бу маълум бир жамоавий тажрибани ўзида мужассам этган (кўпинча объектив ёки илмий ҳақиқатлардан узок), кечиктирилган идрок таъсири билан кучайтирилади (бу ерда эмас ва йўқ) энди, аллақачон содир бўлган ва аниқ натижага эга бўлган).

Бу идрокнинг рационализациясини назарда тутмайди (бунинг исботи ва экспериментал тасдиқлаш керак эмас). Агар афсона авлодлар хотирасига қаратилган бўлса (нима бўлган эди) бир марта, лекин авлодлар хотирасида қолди), кейин белги чақирилади

коллектив онгнинг қадриятларини характерлайди жамият томонидан маълум бир даражада этиштирилган (жуда аниқ) тарихий давр. Улар жамоатчилик позициясиини белгилайдилар устуворликлар. Сймболизация - бу яратиш жараёни (даражасида) жамоатчилик онги) ва ривожланиш (шахс даражасида тушунча) концепция-рамзлар, умумлаштирилган жойга жамланган уларнинг ўзига хос хусусиятларининг аҳамиятини «ўта муҳим» сифатида шакллантириш ёки «супер реал». Улар ташувчилар сифатида ҳаракат қилишади маънонинг шахслараро ва шахссиз шакллари. Таъсир қилиш ва сабаб қилишга қодир бўлган маъно техникаси шаклдаги семантик муносабатларни ўзгартиради (ўзгартиради) билвосита террористик ва экстремистик трансляция мафкуралар қўйидагиларга асосланади.

- ҳиссиётнинг ижобий жозибадорлиги махфий кучли ташкилотга тегишли (ўзини ўзи аниқлаш муаммоларини ҳал қилиш). Шу нуқтаи назардан инсон рамзий ўлмасликка эришади, бу эса қабул қилиниши мумкин эмас кундалик ҳаёт; ҳаёт мазмунининг деформациялари ва экзистенциал талқинлар қадриятлар (бошланғич позицияси: ҳар бир нормал одам ҳаётдан муҳимроқ нарсага ишонади. Бизга бир нарса керак ҳаётимиз ва ўлимимиз маъносини берадиган нарса. Ва нима ўлим биз учун қанчалик яқин ва тезроқ бўлса, биз шунча кўп бизга гуруҳнинг қадриятлари керак ва айнан шу қадриятлар беради ҳаёт ва ўлимнинг маъноси); дин билан боғлиқ бўлмаган мавзулар, лекин руҳсат бериш норозиликнинг террористик шакллари (ҳайвонларнинг ҳуқуқлари учун курашиш ва атроф-муҳити тежаш учун ҳам баҳона бўлиши мумкин, терроризмни оқлаш);

- асос сифатида тарихий позицияларнинг хусусиятлари ҳар қандай нарҳда порлоқ келажакка эришиш (ўтмишдаги террористик воқеаларни оқлаш); шахснинг кучига йўналтирилган гуруҳ қадриятлари бир хил этикодга эга бўлган кичик бир гуруҳда террористик зўравонлик (романтик сеҳр) гуруҳ манфаатларини қўйишга тайёр кучли шахс уларнинг ҳаётий манфаатларидан олдин); - қадриятларнинг турли гуруҳлари ўртасидаги рақобат

(манипуляция мавзулар: қайси дин яхшироқ ва олижаноб, қайси дин унинг издошлари учун кўпроқ инсонпарварлик). Тегишли бўлиш учун гуруҳга ва гуруҳ томонидан қўллаб-қувватланадиган шахсга қодир шахсга қараганда анча юкори тажовуз даражасига фаолият; - давлатни бегоналаштириш билан боғлиқ манипуляциялар индивидуал ҳаётий қадриятлардан ташкилотлар (масалан, бой ва камбағал ўртасидаги фарқ ёки амалдор ҳар доим душман, одил судловга аралашип ва бошқалар); - сохта эшиттириш билан боғлиқ манипуляциялар расмийларга ҳаволаси билан қўллаб-қувватланадиган маълумот ёки илмий асослаш.

Тавсия этилган адабиётлар рўйхати, маълумот (шу жумладан). Интернет нашрлари ва босма нашрлар

1. Россия Федерациясининг давлат миллий сиёсати стратегияси тўғрисида Россия Федерацияси 2025 йилгача бўлган давр учун // Россия Федерацияси Президентининг Фармони 2012 йил 19 декабрдаги 1666-сонли // [Электрон ресурс] хтп://президент.рф/янгиликлар/17165.

2. Абакаров Р.И. Да-Республикасидаги миллатлараро муносабатлар гестан (2013 йилдаги сотсиологик тадқиқотлар асосида) // Доғистон Илмий Марказининг Ахборотномаси - 2013 й. - № 51 - П. 135-138.

3. Авксентев В.А., Гритсенко Г.Д., Маслова Т.Ф. Ижтимоий Шимолий Кавказ ёшларининг фаровонлиги. // Сотсиологик тадқиқот. - 2008 йил - № 2.3. Авксентев В.А., Гритсенко Г.Д., Маслова Т.Ф. Ижтимоий Шимолий Кавказ ёшларининг фаровонлиги. // Сотсиологик тадқиқот. - 2008 йил - № 2.

4. Кудрин В.С. Ёшлар экстремизми: асосий омиллар ва унинг намоён бўлиш хусусиятлари, тарқалиши хусусиятлари ва сабаблари замонавий ижтимоий-маданий вазиятда // Фан олами, маданият, таълим. 2014. №2 (47.)

5. Попов Э.А. Экстремизм пайдо бўлишининг сабаблари ва шартлари Россия Федерациясидаги МА // Терроризмнинг ҳалокатли таъсири Россия давлатининг сиёсий тизими ва ҳукуқий муҳити тўғрисида давлат: Всерос материаллари. илмий-амалий конференция / ед. О.И. Болохонакова. 2017 йил.

6. Пашаев К.И. Москвада экстремизмнинг олдини олишга бағишланган тўшам лездеҳной муҳити // [Электрон ресурс] http://www.dagminobr.ru/deyatelnost/protivodeystvie_terrorizmu_i_ekstremizmu/metodicheskie_materiali

7. Россия ва МДХ: манфаатлар, сиёсий мақсадлар ва ўзаро муаммолар морелатионс // Доленко Д.В., Кониченко Ж.Д. - 2010 йил

8. Халқларнинг тарихий, маданий ва иқтисодий алоқалари

Ҳа- Гестан ва Озарбайжон: ХХИ асрга ўтмиш тажрибаси орқали қараш. Ма-хачкала Халқаро илмий-амалий конференция матери-аллари, Азиз Алиев таваллудининг 110 йиллигига бағишланган. Ма-хачкала, 2007 йил - 392п.

9. Россия-тожик муносабатлари // Аналитик бюллетен. - 2015. - № 11. - С. 24–29.

10. Пирушов, Х.П. Россия - Тожикистон ўзаро тарихи кийиш / Х.П. Пирушов М.Х. Маликов. - Душанбе, 2015 йил.

11. Наимов, М. Россия ва Тожикистон / М. Наимов. - Душанбе, 2014 йил. - П. 117.

12. Профилактикани ташкил этиш бўйича эслатма (тавсия-лар) Интернетда ишлаш. Менежмент психологияси институти ва бизнес. УФУ нашриёти.2014, 48 п. [Электрон ресурс] <http://dstu.ru/studentam/profilaktikaterorizma/metodicheskaja-literatura-po-profilaktike-terrorizma-iehkstremizma/pamjatka-rekomendacii-po-organizacii-profilakticheskoi-raboty-vseti-internet/>

13. психологияси: Механизмлар, стратегиялар, имкониятлар қаршилиқ / ед. А.А. Зхуравлева, Н.Д. Павло- увиллаш. Москва: РАС Психология Институти, 2012, 368 п.

14. Жунг К. Инсон ва унинг рамзлари. М., СМИСЛ нашриёти, 1997 йил, 343 с.

15. Россия Федерацияси Президентининг 2020 йил 29 майдаги 344-сонли «Тасдиқлаш тўғрисида Россия Федерациясида экстре-мизмга қарши кураш стратегияси 2025 йилгача бўлган ҳаракат» [Электрон ресурс] <http://kremlin.ru/acts/news/59348>

16. Россия Федерацияси давлат сиёсатининг асослари халқа-ро ахборот хавфсизлиги соҳасидаги ишлар (Россия Федерацияси Президентининг 12-сонли Фармони билан тасдиқланган 2021 йил апрел, № 213) [Электрон ресурс] <http://www.scrf.gov.ru/security/information/document114/>

17. Россия-Ўзбекистон муносабатлари [Электрон ресурс] https://uzbekistan.mid.ru/ru/countries1/rossiya_i_uzbekistan_dvustor/rossiysko_uzbekskie_otnosheniya/

18. Пихов А.Х. Халқаро тэррористик фаолият ташкилотлар

жиноятчиларни трансмиллийлаштириш омили сифатида сти //
Россия Ички ишлар вазирлигининг Москва университетининг
Ахборотномаси. - 2016 йил. № 7 п. 181-183

Тегишли маълумотни олиш тартиби тўғрисида долзарб маълумотлар консалтинг ёрдами (ташкилот номи, манзили, телефон рақами, Интернет сайтлари, ижтимоий саҳифалар тармоқлар ва бошқалар)

- **Россия Федерациясининг Федерал хавфсизлик хизмати**
Телефон: 7 (495) 224-22-22
Манзил: 107031, Москва, Большая Лубянка кўчаси, 1-бино
Веб-сайт: <http://www.fsb.ru/>
Доғистон Республикаси учун Россия ФСБ Ишонч
Телефони: (8722) 98-03-00
Манзил: 367000 РД, Махачқала, Р. Гамзатова шоҳ кўчаси, 7-уй
- **Россия Федерацияси Ички ишлар вазирлиги**
Телефон: 02, 102
Маълумот телефон автоинформери: 7 (495) 667-04-02
Манзил: 119991, Москва, ст. Житная, 16 ёш
Веб-сайт: www.mvd.ru
Доғистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги
Телефон: 7 (8722) 99-42-01; Сўров: 7 (8722) 99-42-60
Манзил: 367000, РД, Махачқалъа, Расул Гамзатов шоҳ кўчаси, 7-уй
Твиттер: @MVD_RD_official
- **Доғистон Республикасида аксилтеррор комиссияси**
АТК раиси Доғистон Республикаси раҳбари вазифасини бажарувчи Меликов Сергей Алимович
Манзил: Доғистон Республикаси, Махачқала, кв. Ленин, уй
Хукуматлар
Телефонлар: 8 (8722) 67-30-59, 68-44-00, факс 67-30-61
АТК штаби бошлиғи Далғат Фейзуллаев
Телефон: 8 (8722) 67-00-83 Веб-сайт: <http://nac.gov.ru/>
- **Фуқаро муҳофазаси вазирлиги, Фавқулодда вазиятлар чой ҳолатлари ва табиий офатларнинг оқибатларини баргараф этиш офатлар**
Яғона «ишонч телефони»: 7 (495) 400-99-99
Почта манзили: 109012 Москва, Театралний пр., 3
- **Центр противодействия экстремизму МВД РД**

Руководитель: Сайпулаев Магомед Ибрагимович
Манзил: РД, г. Махачкала, И.Шамиля пр-кт., д.46, стр. Б

- **Министерство по национальной политике и делам религии РД**

Телефонлар: +7 (8722) 67-21-17

Манзил: 367000, Республика Дагестан, г.Махачкала, пр. Р. Гамзатова 1

E-mail: minnac@e-dag.ru

Сайт: <http://minnacrd.ru/>

Данные рекомендации составлены при
содействии Центра противодействия экстремизму МВД РД
(руководитель: Сайпулаев Магомед Ибрагимович),
а также
к.п.н, доцента Малучиева Гаджи Сафижумлаевича
(директор ГБУ РСБС, член экспертного совета АТК РД,
mgsll@yandex.ru)

Мундарижа

Россия Федерациясининг меъёрий-ҳуқуқий базаси ва Доғистон Республикасининг экстремизмга қарши кураш соҳасидаги	5
Замонавий экстремизмнинг сабаблари ва омиллари	10
Жавобгарлик ва бузилиш оқибатлари экстремизмга қарши қонунчилик	14
Халқаро терроризмнинг бузғунчи фаолияти тўғрисида кимёвий ташкилотлар ва диний экстремистик бирлашмалар нии, улардаги иштироки учун жиноий жавобгарлик	20
Замонавий ташқи ва ички технологик намоёндаларига қарши қаратилган аргументатсия динда экстремизм	23
Биргаликда тинч-тотув яшашнинг тарихий тажрибаси турли конфессиялар, этник гуруҳлар ва халқлар Доғистон Республикаси худуди	41
Ўзаро алоқаларнинг ижобий тарихий тажрибаси Россия Федерацияси ва Доғистон Республикаси халқлари билан МДХ мамлакатлари (Озарбайжон, Ўзбекистон, Тожикистон)	47
Россия Федерациясида амалга ошириш ва мувофиқлиги ва Доғистон Республикаси конституциявий ҳуқуқлари ва эркинликлари (сўз ва дин эркинлиги) миллатлараро ва динлараро соҳа	52
Интернет экстремистик шакллантириш воситаси сифатида фикрлаш, молиялаштириш ва янги аъзоларни жалб қилиш террористик ташкилотлар	61
Мафкуравий таъсир кўрсатишнинг замонавий технологиялари Интернет майдони	66
Замонавий аргументация ва гоъвий тизимлар далиллар, Интернетдаги манипуляция усуллари бўш жой	69
Тавсия этилган адабиётлар рўйхати, маълумот (шу жумладан). Интернет нашрлари ва босма нашрлар	72
Тегишли маълумотни олиш тартиби тўғрисида долзарб маълумотлар консалтинг ёрдами (ташкилот номи, манзили, телефон рақами, Интернет сайтлари, ижтимоий саҳифалар тармоқлар ва бошқалар)	75

